Magyar Katolikus
Püspöki Konferencia
Hitoktatási Bizottsága

CATECHESI TRADENDAE

II. JÁNOS PÁL PÁPA APOSTOLI BUZDÍTÁSA A KATOLIKUS EGYHÁZ PÜSPÖKEIHEZ, PAPJAIHOZ ÉS HÍVEIHEZ KORUNK HITOKTATÁSÁRÓL

FORRÁS: Magyar Katolikus Püspöki Konferencia weboldal;
Letöltés dátuma: 2025.08.18.
Az alábbiakban a vonatkozó szabályok szövege található a lényegi részek kiemelésével.
A szabályzat teljes, legfrissebb verziója az alábbi linken érhető el: http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=205

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

1. Krisztus utolsó parancsa
2. VI. Pál pápa törekvései
3. A Szinódus
4. Buzdításunk célja

ELSŐ FEJEZET
Egy a mi Mesterünk: Jézus Krisztus

5. Eljuttatni a Krisztussal való közösségre
6. Jézus Krisztus tanításának átadása
7. A tanító Krisztus
8. Az egyetlen Mester
9. Krisztus egész életével tanít

MÁSODIK FEJEZET
Az Egyház régi tapasztalatai

10. Az apostolok küldetése
11. Az apostoli kor hitoktatása
12. Az egyházatyák korának hitoktatása
13. A hitoktatás a zsinatokon és a missziókban
14. A hitoktatás az Egyház joga és kötelessége
15. Feladat, amelyet elsőbbség illet
16. Általános és különleges felelősség a hitoktatásért
17. Szüntelen és kiegyensúlyozott megújulás

HARMADIK FEJEZET
A hitoktatás az Egyház lelkipásztori és missziós tevékenységében

18. A hitoktatás az evangelizáció egyik formája
19. A hitoktatás és az Evangélium első hirdetése
20. A hitoktatás sajátos célja
21. A rendszeres hitoktatás fontossága
22. A hitoktatás és az élet
23. A hitoktatás és a szentségek
24. A hitoktatás és az egyházi közösség
25. A tág értelemben vett hitoktatás szükségessége a hit megérlelődéséhez és megerősödéséhez

NEGYEDIK FEJEZET
A teljes Evangélium

26. Az evangéliumi üzenet tartalma
27. A forrás
28. A Credo: a tanítás kiváltságos formulája
29. El nem feledhető részek
30. A hitoktatás anyagának szerves egysége
31. A megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazása
32. A hitoktatás ökumenikus oldala
33. Ökumenikus együttműködés a hitoktatás területén
34. A különböző vallásokat egybefogó tankönyvek

ÖTÖDIK FEJEZET
Mindenkinek szüksége van a hitoktatásra

35. A gyermekek és az ifjúság jelentősége
36. A kisgyermekek
37. A gyermekek
38. A serdülők
39. Az ifjúság
40. A hitoktatás alkalmazkodása az ifjúsághoz
41. A fogyatékosok
42. A vallásos háttér nélküli fiatalok
43. A felnőttek
44. A katechumenok
45. Speciális és kiegészítő hitoktatások

HATODIK FEJEZET
A hitoktatás néhány módja és eszköze

46. A hírközlő eszközök

47. A hitoktatás helyei és alkalmai
48. A homília
49. A hittankönyvek
50. A katekizmusok

HETEDIK FEJEZET
Hogyan történjék a hitoktatás

51. A hitoktatás különféle módszerei
52. A kinyilatkoztatás és a megtérés szolgálata
53. Az evangélium beleszövődése a kultúrákba
54. A népi vallásosság elemeinek fölhasználása
55. A memorizálás

NYOLCADIK FEJEZET
A hit öröme a világ nehézségei között

56. A keresztény identitás megerősítése
57. A világ közömbössége
58. A kutatás és a hit bizonyossága
59. A Hitvallás szolgálatára alkalmas nyelv
60. Kutatás és bizonyosság a hit területén
61. A hitoktatás és a teológia

KILENCEDIK FEJEZET
Mindannyiunk feladatáról van szó

62. Bátorítás mindazokhoz, akik felelősek a hitoktatásért
63. A püspökökhöz
64. A papokhoz
65. A szerzetesekhez
66. A laikus hitoktatókhoz
67. A plébániákról
68. A családokról
69. Az iskola
70. Az ifjúsági mozgalmak
71. Hitoktatóképző intézetek

BEFEJEZÉS

72. A Szentlélek a lelkek tanítómestere
73. Mária a tanítványok anyja és mintakép

Főtisztelendő testvéreinek és szeretett gyermekeinek köszöntéssel és apostoli áldással!

BEVEZETÉS

1. Krisztus utolsó parancsa

A hitoktatást az Egyház mindig legfontosabb feladatai között tartotta számon, mivel a feltámadt Krisztus, közvetlenül a mennybemenetele előtt megparancsolta apostolainak, hogy tegyék tanítványaivá mind a nemzeteket, és tanítsák meg őket mindannak megtartására, amit rájuk bízott *(vö. Mt 28,19)*. A kötelesség mellé hatalmat is adott az apostoloknak arra, hogy a szemükkel látott és a fülükkel hallott dolgokat, amit láttak és megtapintottak, az élet igéjét, hirdessék az embereknek *(vö. 1Jn 1,1)*. Ugyancsak kötelességükké tette és hatalmat adott nekik arra, hogy tekintéllyel magyarázzák az Úr tanítását: szavait, tetteit, jeleit, törvényeit. A Szentlelket is azért küldte el nekik, hogy e feladatuknak eleget tudjanak tenni.

Az Egyház ilyen irányú törekvéseit aránylag korán hitoktatásnak kezdték nevezni: a tanítványok összegyűjtését és oktatását; a segítségnyújtást ahhoz, hogy az emberek hinni tudjanak és el tudják fogadni Jézust az élő Isten Fiának és életet találjanak benne *(Jn 20,31)*; hogy megtanítsák őket erre az életre, és így épüljön Krisztus titokzatos teste. És az Egyház soha nem hagyott fel azzal, hogy ezért erőfeszítéseket tegyen.

2. VI. Pál pápa törekvései

A legutóbbi idők pápái különleges lelkipásztori gonddal foglalkoztak a hitoktatás kérdéseivel. Tiszteletreméltó Elődünk, VI. Pál pápa különösen példamutató volt igehirdetésével, a II. Vatikáni Zsinat dokumentumairól adott hivatalos értelmezéseivel – az egész Zsinatot korunk nagy hitoktatásának tekintette – és egész életével.

1971. március 18-án hagyta jóvá a Klérus Kongregáció által előkészített Directorium Catechisticum Generalét, az *Általános Hitoktatási Direktórium*ot, azt az alapvető jelentőségű okmányt, mely az egész Egyházban akarja irányítani és serkenteni a hitoktatást.

1975-ben életre hívta a Nemzetközi Hitoktatási Bizottságot, és még 1971-ben nagyszerűen meghatározta a hitoktatás feladatát és jelentőségét az Egyház életében és tevékenységében, amikor azokhoz beszélt, akik részt vettek a Keresztény Tanításról szóló első nemzetközi

kongresszuson.[1] Az *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdításában[2] külön újra nyilatkozott e témáról. Végül úgy határozott, hogy a hitoktatás, különösen a gyermekek és fiatalok hitoktatása legyen a negyedik általános Püspöki Szinódus témája, amely szinódus 1977 októberében ülésezett, s melyen, nagy örömömre, én magam is részt vehettem.[3]

3. A Szinódus

Amikor a Szinódus befejeződött, az atyák átadtak a pápának egy dokumentumgyűjteményt, benne az elhangzott felszólalásokat, a munkacsoportok eredményeit, a Szinódusnak a Pápa jóváhagyásával az Isten népéhez intézett üzenetét[4] és főként a mai hitoktatás problémáját érintő sok javaslatot.
Ez a Szinódus az Istenbe vetett remény és az Őt megillető hálaadás szellemében végezte serény munkáját. Az atyák megértették, hogy a hitoktatás megújulása a legnagyobb ajándék, amelyet a Szentlélek korunk Egyházának adhat. Olyan ajándék, amelyre szerte az egész világon az összes keresztény közösségek – bármilyen fokúak és rendűek is – csodálatos nagylelkűséggel és termékeny törekvésekkel válaszolnak. A dolgok szükséges megítélése pedig az életre és a hívő nép készséges akaratára támaszkodhat, amellyel az isteni kegyelem és az egyházi Tanítóhivatal iránt engedelmeskednek.

4. Buzdításunk célja
A hitnek és a reménynek ugyanebben a szellemében akarjuk most átadni nektek, Tisztelendő Testvérek és Szeretett Gyermekeink, apostoli buzdításunkat. A nagyon szerteágazó témának csak néhány részletét fogjuk feldolgozni, hogy tovább érleljük a Szinódus örvendetes gyümölcseit. Apostoli buzdításunk ugyanis összefoglalja azokat a főbb témákat, amelyeket VI. Pál pápa készített elő abból az anyagból, amelyet az említett Szinódus adott neki át. I. János Pál pápa, akinek hitoktatói adottságai és törekvései mindenki előtt ismertek voltak, ezeket összegyűjtötte és előkészítette a kiadásra, de a halál megakadályozta tervének végrehajtását. Ő valamennyiünknek példát adott arra, hogyan kell a lényeges dolgokra támaszkodva, ugyanakkor mindenki számára érthető módon tanítani a hitre, mert olyan szavakkal és gesztusokkal tanított, amelyek könnyen meg tudták indítani az emberek szívét.
E két pápa örökébe lépve eleget akarunk tenni annak az igénynek, amelyet a Püspökök a negyedik általános szinóduson fejeztek ki, s amelyet VI. Pál pápa a szinódus záró beszédében el is fogadott.[5]
Azért is szívesen teljesítjük súlyos apostoli feladatunkat, mert papként is, püspökként is nagy gondot fordítottunk a hitoktatásra.
Nagyon kívánjuk, hogy az egész Egyháznak szóló apostoli buzdításunk erősítse meg a keresztény életet és a hitet; öntsön új erőt a kezdeményezésekbe; ösztönözze a lelkeket, hogy kellő éberséggel találják meg az új utakat, s járuljon hozzá, hogy a keresztény közösségekbe áradni tudjon az az öröm, amelyet Krisztus misztériuma tud adni a világnak.

Egy a mi Mesterünk: Jézus Krisztus

5. Eljuttatni a Krisztussal való közösségre

A negyedik általános Püspöki Szinóduson gyakran beszéltek arról, hogy minden igazi hitoktatás krisztocentrikus. Ezért most emlékezetünkbe kell idéznünk ennek a szónak kettős jelentését, amely jelentések nem zárják ki, nem is gyengítik, hanem föltételezik és kiegészítik egymást.

Határozottan állítanunk kell, hogy a hitoktatás egy személyről, a Názáreti Jézus Krisztusról szól, „az Atyának kegyelemmel és igazsággal teljes Egyszülöttéről” *(vö. Jn 1,14)*, aki szenvedett és meghalt értünk, s miután feltámadt, állandóan velünk él. Ő „az út, az igazság és az élet” *(Jn 14,6)*, kereszténynek lenni pedig azt jelenti, hogy „Krisztus követői” vagyunk.

A hitoktatás elsődleges és lényeges tárgya tehát – hogy olyan kifejezést használjunk, amellyel Szent Pál és a mai teológusok egyaránt élnek – „Krisztus misztériuma”. Hitoktatást végezni azt jelenti: *elvezetni* valakit arra, hogy lehetőleg minden szempontból közeledjen e misztériumhoz: „hogy felvilágosítsak minden embert, hogyan valósult meg ez a titok... Akkor majd fel tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, a magasság és mélység; megismeritek Krisztusnak minden értelmet meghaladó szeretetét és beteltek Isten egész teljességével” *(Ef 3,9.18)*. Azaz Krisztus személyében *megmutatni* Isten örök tervét, amely benne megvalósult; *megértetni* szavainak, tetteinek, jeleinek jelentését, azokat a misztériumokat, amelyeket tartalmaznak és kifejeznek.

Ha a dolgot így látjuk, akkor a hitoktatás végső állomása nemcsak az, hogy valaki elérkezik Krisztushoz, hanem közösségre is léphet Vele, sőt egészen bensőséges kapcsolatba kerülhet az Úrral. Mert csak Ő, Jézus Krisztus képes rá, hogy az embert a Szentlélekben eljuttassa az Atya szeretetére, és részt adjon a Szentháromság életéből.

6. Jézus Krisztus tanításának átadása

A hitoktatás krisztocentrikus volta azt is jelenti, hogy a hitoktató nem a saját vagy más mesterek, hanem Jézus Krisztus tanítását akarja továbbadni: azt az igazságot, amelyet Ő közölt velünk. Vagy, hogy pontosabban fejezzük ki magunkat: azt az igazságot, amely Ő maga *(vö. Jn 14,6)*. Hangsúlyoznunk kell, hogy a hitoktatásnak Krisztust, a megtestesült Igét, Isten Fiát kell átadnia, s minden egyebet úgy kell megismertetnie, ahogyan Krisztusra vonatkozik.

Egyetlen hitoktató van: Krisztus, s mindenki más csak annyiban nevezhető hitoktatónak, amennyiben Krisztus hírnöke és tolmácsa, amennyiben Krisztus tud szólni az ajkán keresztül. Tehát mindenki, aki hitoktatást végez, akármilyen beosztása legyen is az Egyházban, gondosan törekedjék arra, hogy tanításával és magatartásával Krisztus életét és tanítását adja tovább. Nehogy azok szívét és lelkét, akiket tanít, magához láncolja, vagy a saját véleménye és lelki adottságai szerint alakítsa őket. Főleg attól kell óvakodni, hogy saját véleményét és gondolatait úgy adja másoknak, mintha ezzel Krisztus tanítását és életét közölné. Krisztus e titokzatos mondását mindazokra értenünk kell, akik hitoktatással foglalkoznak: „Tanításom nem az enyém, hanem azé, aki küldött engem” *(Jn 7,16; vö. 3,34; 8,28; 12,49; 14,24; 17,8.14)*.

Erre hivatkozott Szent Pál is, amikor a legfontosabb kérdést tárgyalta: „Én magam is az Úrtól kaptam, amit átadtam nektek”.[6]

Milyen szorgalmasan kell tehát kutatnia a hitoktatónak az Isten Igéjét, amelyet az Egyház Tanítóhivatalától vesz át! Mennyire bensőséges egységben kell cselekednie Krisztussal és az Atyával! Milyen buzgón kell imádkoznia és mennyire meg kell feledkeznie önmagáról, ha el akarja mondani: „Tanításom nem az enyém!”

7. A tanító Krisztus

Ez a tanítás nem elvont igazságok gyűjteménye, hanem Isten eleven misztériumának közlése. Mert Krisztus, aki az evangéliumban tanít, messze több, mint Izrael „tanítói" és azok tanítása, mégpedig azon különleges kapcsolat miatt, amelyet Krisztus személye, szavai és tettei között láthatunk. Az evangéliumokból ugyanis nyilvánvaló, hogy Jézus „tanított". De nemcsak tanított, hanem „tanított és cselekedett" *(ApCsel 1,1)*. E két szóval, amelyekkel az Apostolok Cselekedetei kezdődik, Szent Lukács összekapcsolja s ugyanakkor szétválasztja Krisztus küldetésének e két kiemelkedő vonását.

Krisztus valóban tanított, és ez az a tanúság, amelyet önmaga mellett tesz: „Naponta ott voltam a templomban és tanítottam*" (Mt 26,55; vö. Jn 18,20)*. Tanítványai csodálattal hallgatják és álmélkodva figyelik Őt, aki mindig és mindenütt tanít, eddig soha nem tapasztalt tekintéllyel: „...tömeg vette körül, ő pedig szokása szerint tanította őket" *(Mk 10,1)*; „tanításával ámulatba ejtett mindenkit, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van*" (Mk 1,22; vö. Mt 5,2; Lk 5,3; Jn 7,14)*. Ezt ellenségei is észrevették és vádat kovácsoltak belőle ellene: „Tanításával föllázítja a népet Galileától kezdve egészen Judeáig!" *(Lk 23,5)*

8. Az egyetlen Mester

A „Mester" cím egyedül Őt illeti meg, aki így tanít. S hányszor, de hányszor szólították meg így, különösen az evangéliumokban![7]

(Közel ötven helyen szerepel ez a név a négy evangéliumban. A „Mester" címet az egész zsidó hagyomány ismerte és használta, az evangéliumban azonban új értelmet nyert, amikor Krisztus kezdte viselni, és ő maga többször is elmagyarázta, mit jelent.) A tizenkettő, a tágabb tanítványi kör és a sokaság csodálattal, bizalommal, tisztelettel telve hívta Krisztust „Mester"-nek *(vö. Mt 8,19; Mk 4,38; 9,38; 10,35; 13,1; Jn 11,28)*. Maguk a farizeusok, a szadduceusok, az írástudók és általában a zsidók sem tagadták meg tőle ezt a címet: „Mester, jelet szeretnénk tőled látni!" *(Mt 12,38)*. „Mester, mi jót kell tennem, hogy elnyerjem az életet?" *(Lk 10,25; vö. Mt 22,16)* Elsősorban azonban maga Krisztus, különlegesen ünnepélyes és jelentőségteljes percekben nevezi mesternek önmagát: „Ti mesternek és úrnak hívtok, és jól teszitek, mert az vagyok" *(Jn 13,13; Mt 10,25; 26,28)*, sőt kifejezi, hogy egyedülálló módon mestere a tanítványoknak: „Egy a ti mesteretek, a Krisztus."[8] Antiochiai Szent Ignác ezt a helyet így magyarázza: „Krisztus halálának misztériuma által kaptuk a hitet, és ebben reménykedünk, hogy Jézus Krisztusnak, a mi egyedüli tanítónknak tanítványai lehetünk." Ezért érthető, hogy az összes emberek, minden nyelvből és népből, végig az elmúlt kétezer esztendőn keresztül, Mesterüknek szólították Krisztust, és a maguk módján ismételgették Nikodémus szavait: „tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy!" *(Jn 3,2)*

Javunkra válik, ha a korunk hitoktatására vonatkozó meggondolásaink elején emlékezetünkbe idézzük a tanító Krisztus alakját, aki egyszerre fönséges és barátságos, megindítja és bátorítja a lelket. A tanító Krisztus képét, akit az evangéliumok pontosan körvonalaztak, s az első keresztény századok művészete többször is ábrázolt.[9] (A tanító Krisztus ábrázolása már a római katakombákban megkezdődött. A III--IV. század római és bizánci mozaikművészetének is kedvelt témája volt. A középkori nagy román és gótikus katedrálisokban szoborként jelenik meg.)

9. Krisztus egész életével tanít

Ha a tanító Krisztust figyeljük, nem kerülheti el figyelmünket az a tény, hogy tekintélye, vonzó és meggyőző ereje abból fakad, hogy szavai, példabeszédei, vitái elszakíthatatlanok az életétől és a személyétől. Aki ezt az összetartozást szemmel tartja, annak Krisztus egész élete tanításként fog megjelenni: rejtett élete, csodái, imádságai, emberszeretete, lehajlása a megalázottakhoz és szegényekhez, az emberek megváltásáért vállalt kereszthalála,

végül a feltámadása, amely szavainak pecsétje és kinyilatkoztatásának beteljesedése. Ezért lett a tanító Krisztus legáltalánosabban ismert képe a hívők körében a Megfeszített képe.
Mindezek a megfontolások, amelyek az Egyház hagyományában ott éltek, megújítják bennünk a szeretetet Krisztus, a Tanító iránt, aki kinyilatkoztatja nekünk Istent, de az embert is; megszentel és vezet; él, beszél, buzdít, sürget, javít, megítél és megbocsát; naponként velünk járja a történelem útjait; Mesterként jött el és dicsőségben fog eljönni újra.
Ezért a hitoktatónak csak akkor van esélye arra, hogy ténylegesen és a szükséges módon meg tudjon újulni a hitoktatásban, ha a tanító Krisztussal való szoros kapcsolatból meríti a fényt és az erőt.

MÁSODIK FEJEZET

Az Egyház régi tapasztalatai

10. Az apostolok küldetése

A tanító Krisztus alakja mélyen bevéződött a tizenkét apostol és az első tanítványok lelkébe, és a parancs, hogy „elmenvén tanítsatok minden népet” *(Mt 28,19)*, egész életüket meghatározta. Erről tanúskodik Szent János, amikor Jézus szavát idézi evangéliumában: „Nem nevezlek többé szolgának benneteket, mert a szolga nem tudja, mit tesz az Ura. Barátaimnak mondalak titeket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek” *(Jn 15,15)*. Mert nem a saját ötletük volt, hogy Jézust kövessék, hanem Jézus választotta ki és Ő tartotta maga mellett őket, és húsvét előtt Ő rendelkezett úgy, hogy elmenjenek és maradandó gyümölcsöt hozzanak *(vö. Jn 15,16)*. Ez volt az oka annak, hogy feltámadása után nyíltan küldte őket, hogy minden népet tegyenek tanítvánnyá.
Az Apostolok Cselekedetei teljes egészében arról tanúskodik, hogy az apostolok és a tanítványok hűségesek voltak a kapott hivatáshoz és küldetéshez. Az első keresztény közösségek „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban” *(ApCsel 12,24)*. Ebben pedig már feltűnik a szervezett Egyház képe, amint a tanító apostolok forrásából merítve megszületik és állandóan táplálkozik Isten igéjével; amint ünnepel az eucharisztikus áldozattal és tanúságot tesz a világban az Úrról a szeretet tetteivel.
Mikor pedig az apostolok tevékenysége gyanússá vált ellenségeik szemében, azt nehezményezték, hogy „tanítják a népet” *(4,2)*, és megparancsolták nekik, hogy egyáltalán ne beszéljenek és ne tanítsanak Jézus nevében *(4,18)*. Tudjuk azonban, hogy éppen a tanítás kérdésében az apostolok úgy ítélték, hogy inkább Istenre kell hallgatniuk, mint az emberekre. *(4,19)*

11. Az apostoli kor hitoktatása

Az apostolok minden bizonytalankodás nélkül másokkal is közölték apostoli szolgálatukat *(vö. ApCsel 1,25)*. Utódaiknak átadták a tanítás kötelezettségét is, sőt ezzel a diakónusokat is megbízták: István „kegyelemmel és erővel eltelve”, a Szentlélek bölcsességétől indítottan szüntelenül tanított *(vö. 6,8; 8,26: a Fülöpről szóló elbeszélés)*. Az apostolok másokat is maguk mellé vettek a tanítás feladatának ellátására *(15,35)*, sőt maguk a hívők is, akiket az üldözés vihara szétszórt, „ahová csak elvetődtek, mindenütt hirdették az evangéliumot”*(8,4)*. Az evangélium legkiemelkedőbb hirdetője, Szent Pál Antiochia városától egészen Rómáig. S amikor az Apostolok Cselekedetei utoljára említi őt, úgy beszél róla, hogy „hirdette az Isten országát, s bátran és akadálytalanul tanított Urunkról, Jézus Krisztusról” *(28,31)*. Levelei bőségesen tartalmazzák és kifejtik tanítását. Ugyanígy Péter, János, Jakab és Júdás levelei is tanúskodnak arról, hogy milyen volt az apostoli kor hitoktatása.
Az evangéliumok, még mielőtt írásba foglalták volna őket, a keresztény közösségekben szájhagyomány útján terjedő tanításként léteztek, és – hol egész világosan, hol kevésbé látható

módon – írott formájukban is hitoktatás-szerkezetet mutatnak. Hiszen Máté evangéliumát a „hitoktató evangéliumának”, Márkét pedig a „katechumen evangéliumának” nevezték.

12. Az egyházatyák korának hitoktatása

Az Egyház tovább folytatta az apostolok és első munkatársaik tanító feladatát. S mivel napról napra az Úr tanítványaként él, ezért méltán nevezhető így: „Mater et Magistra”, 'Anya és Tanító',[10] mert az apostolokat közvetlenül követő korszak Római Szent Kelementől Origenészig nagyszerű műveket hozott létre.[11] Csak a példa kedvéért említjük a következőket: *Római Szent Kelemen*: Levele a korintusiakhoz, a *Didakhé*, az *Apostolok levele*, *Szent Ireneus*: Demonstratio apostolicae praedicationis, Adversus haereses, *Tertullianus*: De baptismo, *Alexandriai Kelemen*: Paidagogos, *Szent Cyprián:* Testimonium ad Quirinum, *Órigenész*: Contra Celsum stb.

Ezután pedig valami lelket megindító dolog történt:

A következő századokban, főleg a harmadik és a negyedik században a püspökök és a lelkipásztorok a szóbeli tanításnál fontosabbnak ítélték, hogy hitoktatási traktátusokat írjanak. Ekkor élt Jeruzsálemi Szent Cirill, Aranyszájú Szent János, Szent Ambrus, Szent Ágoston. Ebben az időben írták az egyházatyák azokat a műveket, amelyekre ma is csak föltekinteni tudunk.

Lehetetlen, hogy ezen a helyen csak egész röviden is elmondjuk, hogyan segítette a hitoktatás az Egyház magvetését és terjedését a különböző korszakokban szerte az egész földön, a legkülönbözőbb népek és kultúrák körében. És minden nehézség dacára századokon át hangzik, terjed és megdicsőül Isten Igéje, ahogyan Szent Pál mondja *(vö. 2Tessz 3,1).*

13. A hitoktatás a zsinatokon és a missziókban

A hitoktatás munkája a zsinatokból mindig új erőt merített. Különösen a Trienti Zsinat jó példa erre: dogmatikus és egyéb határozataiban előtérbe helyezte a hitoktatást és forrása lett a *Catechismus Romanus*nak, amely nevével is jelzi sajátosságát. Kiváló mű, amely a papok számára összefoglalja a keresztény tanítást és az elődöktől áthagyományozott teológiát. Hatására rendeződött a hitoktatás ügye, és arra ösztökélte a papságot, hogy tegyen eleget hitoktatói feladatának. Szent teológusok fáradozásának eredményeként – ilyenek voltak Borromei Szent Károly, Bellarmin Szent Róbert, Canisius Szent Péter – különböző katekizmusok jelentek meg, amelyek a maguk korában valóban példaszerűek voltak. Bárcsak a II. Vatikáni Zsinat is el tudna indítani ilyen munkákat a mi korunk számára!

A missziók hasonlóképpen nagyszerű területet adtak a hitoktatás számára. Így, közel kétezer év elteltével Isten népe változatlanul tanulja és tanítja a hitet a hívők és az Egyház sokféle igényének megfelelően.

Az azonban nyilvánvaló, hogy a hitoktatás az Egyház egész életével szoros összefüggésben van. Mert a hitoktatástól nemcsak az Egyház terjedése és számbeli növekedése függ, hanem a belső gyarapodása és az is, hogy mennyire alkalmazkodik Isten terveihez. A sok-sok tapasztalatból, amit ezen a téren az Egyház szerzett, s amelyekből párat itt megemlítettünk, – egyebek mellett – néhány tanulság méltó arra, hogy világosan megfogalmazzuk.

14. A hitoktatás az Egyház joga és kötelessége

Elsőként az áll előttünk egész világosan, hogy a hitoktatás az Egyháznak mindig szent kötelessége és folytonos joga volt, amelyről nem mondhat le. Egyrészt az Úr parancsa alapján félreérthetetlen kötelessége, amely elsősorban azokra nehezedik, akik az Újszövetségben lelkipásztori hivatást kaptak. Másrészt jogként is lehet beszélni róla. Ha ugyanis a dolgot teológiailag nézzük, akkor minden megkeresztelt embernek – éppen a keresztsége miatt – joga van ahhoz, hogy az Egyház oktassa és nevelje őt, s ezáltal segítse eljutni az igaz keresztény életre. Ami pedig az emberi jogokat illeti, minden emberi személynek joga van ahhoz, hogy

szabadon keresse a vallási igazságot és ragaszkodjék hozzá, azaz „minden embernek mentesnek kell lennie a kényszertől, akár egyesek, akár csoportok, vagy bárminemű emberi hatalom részéről, mégpedig úgy, hogy a vallás tekintetében senki se legyen kénytelen a lelkiismerete ellen cselekedni”.[12]
A hitoktatásnak tehát meg kell kapnia a kedvező feltételeket, hogy ki tudjon bontakozni – ez a megfelelő helyet, időt, segédeszközök és tömegtájékoztatási eszközök használatát jelenti –, minden, akár a szülőket, akár a növendékeket, akár a katekétákat sújtó megkülönböztetés nélkül. Mostanában ezt a jogot kétségtelenül egyre inkább elismerik. Legalábbis ennek alapvető elveit, amint ezt a nemzetközi nyilatkozatok és megállapodások mutatják, amelyekben – bármilyen korlátokat szabnak is bennük – felfedezhető sok mai ember lelkiismeretének a szava.[13]
Sok országban azonban súlyos sérelem éri ezt a jogot, mert a hitoktatás és a hittan tanulása büntetendő cselekménynek számít. Mi tehát, a Szinódus atyáival együtt szót emelünk minden ilyen igazságtalan megkülönböztetés ellen, ami a hitoktatás területén tapasztalható, és sürgetve kérünk mindenkit, akire ez tartozik,hogy tekintsenek el minden erőszaktól, mely az általános emberi szabadságot is és a vallásszabadságot is sérti és elnyomja.

15. Feladat, amelyet elsőbbség illet
A második tanulság az, hogy milyen hely illeti meg a hitoktatást az Egyház lelkipásztori törekvéseiben és tevékenységében. Mert minél inkább kifejezi akár egy helyi egyház, akár az egyetemes Egyház, hogy elsőbbséget biztosít a hitoktatásnak – ti. az egyéb, bármilyen tetszetős eredményekkel kecsegtető kezdeményezésekkel és tevékenységekkel szemben –, annál inkább felfedezi, hogy a hitoktatásban erősödik a belső élete, úgy is, mint hívő közösségé, de úgy is, mint kifelé misszionáló közösségé. A huszadik század vége felé Isten és az események – amelyek nem mások, mint Isten szavai felénk – arra késztetik az Egyházat, hogy újra frissítse föl a hitoktatói munkába vetett bizalmát, a legfontosabb dolgai közé tartozónak tekintve azt. Az Egyház tudja, hogy legjobb erőit kell bevetnie a hitoktatásba, nem kímélve sem fáradságot, sem gondot, sem anyagi áldozatokat azért, hogy alkalmas kiképzést kapjanak mindazok, akik hitoktatóként fognak dolgozni. De mindez nem csupán emberi megfontolások, hanem a hit követelménye is. És az ilyen hitből fakadó magatartás mindig Isten hűségére támaszkodik, aki soha nem hagyja válasz nélkül az embert.

16. Általános és különleges felelősség a hitoktatásért
Harmadikként a következő tanulságot jegyezzük meg magunknak: a hitoktatás dolgáért eddig is és a jövőben is mindig az egész Egyházat terheli a felelősség. Ezt éreznie, sőt tudatosan vállalnia kell! Egyes tagjainak a saját hivatásukból következően más és más feladataik vannak. A püspökök pásztori hivataluknál fogva a legilletékesebbek arra, hogy a maguk szintjén előmozdítsák, irányítsák és összehangolják a hitoktatást. A római Pápa pontosan tudja, hogy a legsúlyosabb rész az ő vállaira nehezedik, de amennyi gond terheli, legalább annyi örömre és reményre is talál okot ebben a feladatában. A papok, a szerzetesi és szerzetesnői közösségek a hitoktatásban nagyon termékeny területet találnak apostoli munkájukhoz. A szülőknek is megvan a maguk egészen sajátos feladata ezen a téren. A professzorok és az Egyházban különböző szolgálatokat ellátó emberek, hitoktatók és a tömegtájékoztatás szakemberei – mindegyik a maga szintjén – nagy segítséget nyújthatnak a hívőknek lelkiismeretük formálásában, amelynek az Egyház életében is igen nagy, súlya van, hogy a társadalmi életben játszott szerepéről ne is beszéljünk. Kétségtelen, annak az általános Szinódusnak, amely teljes egészében a hitoktatással foglalkozott, egyik legáldottabb hatása éppen az, hogy az egyetemes Egyházban és egyes tagjaiban is fölébresztette a lelkiismeretet ezen általános és sok részformában megjelenő feladat körül.

17. Szüntelen és kiegyensúlyozott megújulás

A hitoktatásnak szüntelen megújulásra van szüksége, részben saját mivoltának pontosabb megértésében, részben a pedagógiai módszerek, a nyelv és az újabb eszközök eredményes használata területén, hogy jobban át tudja adni az örömhírt. Ez a megújulás azonban nem mindig egyformán hasznos. Ezért a szinódus atyái az igazság kedvéért – a le nem becsülhető haladás mellett, amely megfigyelhető a hitoktatással kapcsolatos kezdeményezésekben – elismerték az eddig történtek korlátait, sőt „hibáit" is.[14]

Ezek a korlátok akkor a legveszedelmesebbek, ha a tanítás épségét veszélyeztetik. Az Isten Népéhez intézett üzenetben a hitoktatásra vonatkozóan ezt emelték ki: „A megszokást eredményező ismételgetések, amelyek szembeszállnak minden változással, valamint a meggondolatlanság, amely vakmerően közelít a dolgokhoz, egyaránt veszélyesek."[15] A megcsontosodott szokások és kitaposott ösvények lustaságot és tehetetlenséget szülnek, és mindennek akadályává válhatnak. A hirtelen támadt ötletek viszont, amelyek meggondolatlanul születnek, zűrzavart támaszthatnak a hittant tanulókban és szüleikben, ha gyermekekről van szó. Mindenféle tévedéseket ébresztenek, megbontják és végül lerombolják az egységet. Ezért nagyon fontos, hogy az Egyház – ma éppen úgy, mint történelmének előző korszakaiban – evangéliumi bölcsességgel, bátran és hűséggel cselekedjék, amikor a hitoktatás új útjait és módjait keresi és valósítja meg.

HARMADIK FEJEZET

A hitoktatás az Egyház lelkipásztori és missziós tevékenységében

18. A hitoktatás az evangelizáció egyik formája

A hitoktatást nem lehet az Egyház lelkipásztori és missziós munkájától elválasztani, mégis olyan különleges része az Egyház életének, amelyet az általános püspöki Szinódus előkészítése és munkája folyamán többször is megvizsgáltak. A kérdés a közvéleményt is foglalkoztatta mind az Egyházon belül, mind a kívülállók körében.

Nincs értelme annak, hogy a hitoktatásról most pontos meghatározást adjunk, mert azt az Általános Hitoktatási Direktórium már megadta, és szakértőkre bízta,hogy részletesebben és még pontosabban fogalmazzák meg.[16]

Mivel azonban a mindennapi életben oly sokféle eset adódik, most egyszerűen csak emlékezetbe akarunk idézni a hitoktatás teljes megértéséhez néhány alapvető – és az Egyház dokumentumaiban egyébként megtalálható – ismeretet, melyek ha homályban maradnak, lehetséges, hogy nem fogjuk fel a hitoktatás mibenlétét és fontosságát.

Általánosságban el lehet mondani, hogy a hitoktatás a gyermekek, fiatalok és felnőttek hitre nevelésének azon formája, mely leginkább a keresztény tanítás rendszeres átadásában történik, s célja a hívők bevezetése a keresztény élet egészébe. Ez a nevelés, amelyet joggal nevezünk hitoktatásnak, az Egyház lelkipásztori küldetésének több elemét tartalmazza, amelyek előkészítik, illetve belőle következnek, de nem keverhetők össze. Ilyenek: az evangélium első hirdetése, vagyis a missziós prédikáció, kérügma a hit ébresztéséért; a hitvédelem, azaz azoknak az érveknek a gyűjteménye, amelyek a hitre indítanak;a keresztény élet gyakorlata; a szentségek kiszolgáltatása; az egyházi közösségben való részvétel; az apostoli és missziós élet tanúságtétele.

Elsősorban arra hívjuk föl a figyelmet, hogy a hitoktatást és az evangelizációt sem egymástól elválasztani, sem egymással szembeállítani nem szabad. De arra is ügyeljünk, hogy a kettő nem egy és ugyanaz, hanem nagyon szoros benső kapcsolatban kölcsönösen kiegészítik egymást.

Az *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítás, amely 1975. december 8-án látott napvilágot, méltán mutatta meg azt, hogy az evangelizáció – melynek az a célja, hogy eljuttassa az örömhírt minden emberhez, hogy belőle élhessenek – bonyolultan összetett rendszer: gazdag, sokrétű, dinamikus; különböző, de szorosan összefüggő részekből tevődik

össze, amelyeket egységes egészként kell tekintenünk.[17] A hitoktatás egyike az egész evangelizáció lényeges elemeinek.

19. A hitoktatás és az Evangélium első hirdetése

A hitoktatás sajátos jellemzője az első evangéliumhirdetéssel szemben – amelyből a megtérés származik – kettős céljában rejlik: a lélekben megfogant hitet érettségre akarja eljuttatni, és az embert Krisztus igaz tanítványává akarja formálni. Ezt pedig azzal akarja elérni, hogy pontos és rendszeres ismereteket közöl az Úr Krisztus személyéről és tanításáról.[18]

Ennek a maga nemében tökéletes tanításnak a mindennapos gyakorlatban egy dologról nem szabad megfeledkeznie: az első evangelizáció gyakran nem történik meg! Ugyanis sok plébániai hitoktatásra jövő gyermek, akit kicsiny korában kereszteltek meg, a hitben teljesen járatlan, és Krisztussal még semmiféle kifejezett kapcsolata nincsen, csak a hit lehetőségével és képességével rendelkezik a keresztség és a belé áradt Szentlélek jelenléte folytán. Máskor a kereszténynek alig nevezhető családban magukba szívott előítéletek, illetve a „pozitivistának" nevezett nevelés miatt sokukban a hitetlen lélek ellenállása mutatkozik meg. Ezekhez a gyermekekhez csatlakoznak sokszor olyanok is, kiknek szülei csak későn gondolnak a gyermekek hitoktatására, s ebből adódóan katechumen idejüket töltik a rendes hitoktatás alatt. Továbbá sokan vannak olyanok a serdülők vagy a serdülőkort még el sem értek között, akik meg vannak ugyan keresztelve, rendszeres hitoktatásban is részesültek, a szentségeket is megkapták, mégis haboznak, hogy odaadják-e Jézus Krisztusnak az egész életüket, vagy esetleg a saját szabadságukra hivatkozva kerülni akarják a vallásos életet. Végül maguk a felnőttek sincsenek biztonságban a kételkedés vagy a hitehagyás kísértései felől, főleg, ha hitetlen társadalomban élnek. Éppen ezért a hitoktatásnak gyakran nemcsak arról kell gondoskodnia, hogy táplálja és gyarapítsa a hitet, hanem azzal is törődnie kell, hogy a kegyelem segítségével fölébressze azt. Nyissa föl és térítse meg a szíveket, és mozdítsa elő, hogy akik a hitnek még csak a határán állnak, egészen adják oda magukat Krisztusnak. Részben ez a törekvés határozza meg a hitoktatás módszerét, hangnemét és módját.

20. A hitoktatás sajátos célja

A hitoktatásnak, ha sajátos célját vesszük szemügyre, nem kevesebbre kell törekednie, mint hogy Isten segítségével növelje a csírázó hitet és, bármilyen életkorban legyen is a hívő ember, szüntelenül táplálja és a teljességre vezesse keresztény életét. Ez igazában azt jelenti, hogy mind ismeretekben, mind tettekben felnőnek azok a magvak, amelyeket a Szentlélek az első igehirdetéssel vetett el, s amelyeket a keresztség objektíven átadott az embernek.

A hitoktatás tehát arra irányul, hogy elősegítse Krisztus misztériumának megértését az Ige világosságával, amellyel átitatja az egész embert. Az ember pedig új teremtménnyé alakulva elkezdi követni Krisztust, és az Egyházban megtanulja, hogy napról napra egyre inkább úgy gondolkozzék, mint Ő, úgy ítéljen és úgy cselekedjék, ahogyan Krisztus parancsai követelik, és abban reménykedjék, amire Ő hívott meg minket.

Hogy a dolgot még világosabbá tegyük; a hitoktatás az evangelizáció egészén belül arra törekszik, hogy a tanítás és az érlelődés időszaka legyen. Olyan időszak, amikor a keresztény ember, aki a hitben már elfogadta egyedüli Urának Jézus Krisztust és őszinte megtéréssel csatlakozott hozzá, egyre jobban megismerheti őt. Megismerheti Jézust, akinek átadta magát; az Ő misztériumát, Isten országát, amelyet hirdetett, követelményeit és ígéreteit, amelyek az evangéliumban találhatók meg, és az utakat, amelyeket azoknak mutatott, akik követni akarják Őt.

Ha tehát kereszténynek lenni azt jelenti, hogy az ember Krisztushoz tartozik, akkor ezt a hozzá tartozást két szempontból kell látnunk: nemcsak Isten Igéjére kell magát bíznia az embernek, hogy benne éljen, hanem napról napra törekednie kell arra is, hogy jobban megértse az Ige felfoghatatlan gazdagságát.

21. A rendszeres hitoktatás fontossága

VI. Pál pápa a negyedik általános Szinódus zárásakor elhangzott beszédében ezekkel a szavakkal mondott köszönetet az Atyáknak: „Nagy örömünkre szolgált annak látása, hogy mindannyian tudatában vagytok a rendszeres és jól szervezett hitoktatás fontosságának. Mert a Krisztus-misztériumnak ez a rendszeres kutatása különbözteti meg a hitoktatást az igehirdetés minden más módozatától."

Mivel azonban a gyakorlatban nehézségek támadhatnak, hasznos lesz ennek a tanításnak néhány vonását – a többit most figyelmen kívül hagyva – világosan szemünk elé állítani: – A tanításnak biztos törvényekre kell támaszkodnia, azaz bizonyos rendszerben kell történnie. Ne legyen kapkodó, hanem a megállapított sorrendben adja az anyagot, hogy el tudjon érkezni a kitűzött célba. – A fontos és szükséges dolgokat tárgyalja, ne bocsátkozzon minden vitás kérdés boncolgatásába, s ne legyen teológiai kutatás vagy tudálékos magyarázkodás. – Teljes tanítást adjon, amely nem elégszik meg a Krisztus-misztérium első hirdetésekor a prédikációban elmondottakkal. – A keresztény élet minden részletére kiterjedő, átfogó, egész legyen.

Nem tagadjuk a személyes és társadalmi élet adatainak vagy az egyházi élet sajátosságainak jelentőségét, amelyekkel élni kell a hitoktatásban, s ezekről a hatodik fejezetben külön is fogunk szólni. De fontosnak tartjuk hangoztatni a keresztény tanítás rendszeres és szervezett voltát, mert innen is, onnan is hallatszanak olyan hangok, amelyek lekicsinylik ennek jelentőségét.

22. A hitoktatás és az élet

Hiába próbálkoznak egyesek azzal, hogy a helyes gyakorlatot szembeállítsák az igaz tanítással. A keresztény vallás ugyanis mindkettőt magába foglalja és szorosan összefűzi, mégpedig úgy, hogy a biztos és jól meggondolt meggyőződés buzgó és erkölcsös gyakorlati cselekvéshez vezet. Az a törekvés, hogy a krisztushívőket ráneveljük a Krisztus tanítványaihoz ma illő életre, megkívánja és megkönnyíti „Krisztus misztériumának" teljes megismerését.

Ugyancsak alaptalan állítás, hogy elhagyandó az evangélium rendszeres és tüzetes vizsgálata, és helyébe az élettapasztalatot kell állítani. Mert az igazság az, hogy „senki el nem juthat a teljes igazságra pusztán tapasztalati alapon, azaz Krisztus evangéliumának magyarázata nélkül, hiszen Ő az út, az igazság és az élet".[19]

Tehát senki ne merészelje az élményekre támaszkodó hitoktatást szembeállítani azzal, mely a hagyománynak megfelelően tanjellegű és bizonyos rendszerben adja át az ismereteket.[20]

Az igazi hitoktatás mindig meghatározott úton és rendszer szerint vezeti be az embert a Kinyilatkoztatásba, amelyet Isten Jézus Krisztusban adott önmagáról, s amelyet az Egyház erős emlékezettel és a Szentírásban megőrzött, s folyamatos és aktív hagyománnyal nemzedékről nemzedékre továbbadott az embereknek. Ez a Kinyilatkoztatás nem szakad el az élettől és nem helyezkedik szembe annak fő törekvéseivel, hanem az evangélium fényével teljes egészében megvilágítja az emberi lét végső értelmét, és serkent vagy figyelmeztet.

Ezért a II. Vatikáni Zsinatnak azokat a szavait, amelyeket elsősorban a hitoktató papokról mondott, átvihetjük mindazokra, akik hitoktatást végeznek: „Hitbeli nevelői legyenek az embernek és az emberi életnek."[21]

23. A hitoktatás és a szentségek

A hitoktatás természete szerint csatlakozik a liturgikus cselekményekhez és a szentségekhez, mert a szentségekben, s elsősorban az Eucharisztiában, Jézus Krisztus kifejezetten az emberek átalakításáért tevékenykedik.

Ezért az ősegyház életében a katechumenátus és a keresztségre meg az Eucharisztiára való előkészítés ugyanaz volt. De ma is, jóllehet az Egyház ettől az ősi gyakorlattól

a régóta keresztény országokban eltért, a katechumenátus nincs eltörölve; sőt egyenesen újjáéledt. Az új missziós egyházakban pedig meglévő gyakorlat.[22]
A hitoktatás mindig megőriz valamit a szentségekkel való kapcsolatából. Egyrészt kiemelkedő hitoktatási forma az, amely szentség felvételére készít fel, és mindenféle hitoktatás szükségszerűen a hit szentségeihez vezet; másrészt nem lehet a szentségekkel megfelelő módon élni, ha valamilyen hitoktatás meg nem előzte őket.
Hogy más szavakkal is megfogalmazzuk ugyanezt: a szentségi élet elgyengül és hamarosan babonává süllyed, ha nem tud támaszkodni a szentségek megértésére; és maga a hitoktatás is merőben intellektuális jelleget ölt, ha nem táplálkozik a szentségekből.

24. A hitoktatás és az egyházi közösség
A hitoktatás ezenkívül mind az Egyházban, mind a kereszténységben szorosan összefügg a kötelességtudattal párosult cselekvéssel. Aki ugyanis hitével Krisztushoz kapcsolódik és a hitoktatásban azt keresi, hogy megerősödjék a hite, kénytelen keresni azok közösségét, akik ugyanezen az úton járnak. Mert a terméketlenség veszedelme fenyegeti a hitoktatást, ha a katechument nem fogadja be egy olyan közösség, amely a hitből él.
A hitoktatás szempontjából mindenfajta egyházi közösségnek két dologról kell gondoskodnia: tagjainak hitbeli műveléséről és azokról az emberi és tárgyi feltételekről, amelyek körében a megtanult dolgokat a lehető legjobban meg is lehet valósítani.
A hitoktatásnak misszionáló buzgalma is van. Ha ugyanis helyesen végzik, a keresztényeknek szívügyévé válik, hogy tanúságot tegyenek a hitükről, átadják azt gyermekeiknek, másoknak is megmutassák és az embereknek meg a társadalomnak mindenben szolgálatára legyenek.

25. A tág értelemben vett hitoktatás szükségessége a hit megérlelődéséhez és megerősödéséhez

Így tehát a hitoktatás révén az evangéliumi igehirdetés – amely első megszólalásakor a hozzá kapcsolódó erővel és a belőle hangzó felszólítással úgy felkavarta és annyira megmozgatta az embert, hogy hittel ráhagyatkozott Jézus Krisztusra – lépésről lépésre jobban érthetővé válik. Láthatóvá válnak azok a következmények, amelyeket burkoltan hordozott magában. Gondolatban és szóban részletesebb kifejezést nyer, és elvezet arra, hogy az Egyházban és a világban gyakorlattá váljék a keresztény élet. Ez pedig nem kevésbé evangéliumi, mint maga az igehirdetés, bármennyire tagadják ezt egyesek, akik úgy gondolják, hogy a hitoktatás szükségszerűen racionális, száraz és kioltja azt a lángot, amely az igehirdetésben eleven, spontán, lobogó. Mert azok az igazságok, amelyeket a hitoktatás folyamán az ember jobban megért, ugyanazok, mint amik első hallásra szíven találták. Attól pedig, hogy valaki pontosabb ismereteket nyer róluk, sem nem gyengülnek, sem ki nem száradnak, hanem inkább nagyobb jelentőséget nyernek az élet számára.
A hitoktatás, imént kifejtett fogalmának értelmében, megőrzi azt a lelkipásztori látásmódot, ahogyan a Szinódus tárgyalt róla. Ez az általánosabban értett hitoktatás pedig nem mond ellent a szorosabban értett hitoktatásnak, amely régebben egyszerűen didaktikus előadás volt, azaz nem ellenkezik azzal a tanítási móddal, amely a hitet formulákban adja át, hanem magába foglalja és felette áll.
Hogy mindezt röviden összefoglaljuk: a hitoktatásra szükség van azért is, hogy a keresztények eljussanak a hitérettségre, de azért is, hogy tanúságot tehessenek a világban. Mert hiszen a hitoktatás célja az, hogy „mindnyájan eljussunk a hit egységére és Isten Fiának megismerésére, az érett férfikorra, a krisztusi teljesség mértéke szerint*” (Ef 4,13)*, és számot tudjunk adni a bennünk élő reménységről mindazoknak, akik kérdeznek minket felőle *(1Pét 3,15)*.

NEGYEDIK FEJEZET

A teljes Evangélium

26. Az evangéliumi üzenet tartalma

Mivel az evangelizációnak része vagy módja a hitoktatás, tanítása nem lehet más, mint az egész evangelizáció tanítása. Az egyszer már hallott és talán százszor is elismételt és a hittel már be is fogadott örömhírt kutatják folytonosan a hitoktatásban meditációk és rendszeres feldolgozások formájában; szüntelenül megújuló és egyre inkább tettekre serkentő lelkiismerettel tekintve azokra a követelményekre, amelyeknek az egyes emberi életekben meg kell mutatkozniuk. E konkrét megvalósulásnak egy olyan keresztény élet adja a teret, amely beágyazódik a dolgok és az emberi társadalom környezetébe.

27. A forrás

A hitoktatás ezért tanításának anyagát mindig Isten Igéjének abból az eleven forrásából meríti, melyet a Szenthagyomány és a Szentírás által kapott. Mert a „Szenthagyomány és a Szentírás Isten Igéjének egyetlen letéteményét alkotják, amely az Egyházra van bízva", amint ezt a II. Vatikáni Zsinat tanítja, és kifejezi azt az igényét, hogy „az Ige szolgálata, azaz a lelkipásztorok prédikációja, a hitoktatás és minden keresztény tanítás a Szentírásból táplálkozzék".[23]

A Hagyományról és a Szentírásról a hitoktatás forrásaként beszélni nemcsak azt jelenti, hogy a hitoktatásban állandóan szentírási idézetek, gondolatok hangozzanak és az evangéliumi szellem érvényesüljön, hanem azt is, hogy annál gazdagabb és hatékonyabb lesz a hitoktatás, minél inkább az Egyház lelkületével és értelmezésével olvassák az Igét; s minél inkább olyan lelkülettel élik meg, ahogyan az Egyház az elmúlt két évezredben megélte.

A tanítás, a liturgia, az Egyház élete ebből a forrásból fakad és oda vezet vissza a Püspökök, de főleg a Tanítóhivatal tanításának vezetésével, amellyel az Úr bízta meg őket.

28. A Hitvallás, a Credo: a tanítás kiváltságos formulája

Az eleven örökség legkiemelkedőbb megfogalmazása, amelyet a Tanítóhivatal és a Püspökök megőrzésre kaptak, a Credóban található, vagy hogy pontosabban fogalmazzunk, a Hitvallásokban, amelyekbe nagyon zavaros időszakokban pontosan összefoglalták az Egyház hitét.

A századok múlásával a hitoktatásnak jelentős részévé vált a „Traditio Symboli", a hitvallás átadása, amelyet a Miatyánk átadása követett. Ezt a sokat jelentő szertartást napjainkban a katechumenátus újjáélesztése visszahozta az Egyház életébe.[24] Egyre szélesebb körben kellene bevezetni ezt a formát, hogy a hívő ember életében világossá váljék életének jelentős állomása. Hiszen Jézus új tanítványának élete olyan ponthoz érkezik el, amikor egészen világos tudattal és lelkének minden erejével elfogadja azokat a tételeket, amelyeket később tüzetesebben is meg fog ismerni.

Elődünk, VI. Pál pápa az *Isten Népének Hitvallásá*ban, 1967-ben, amikor az Apostolfejedelmek vértanúságának 1900 éves jubileumát ünnepeltük, összefoglalta a katolikus hit legfontosabb elemeit, főleg azokat, amelyek nehezebben érthetők és nagyobb lehetőséget adnak arra, hogy félreértések alakuljanak ki körülöttük.[25]

29. El nem feledhető részek

Ugyanez a pápa *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdításának harmadik részében megemlítette az evangelizáció „lényeges fejezeteit, vagyis eleven lényegét".[26] Ezért a hitoktatásból ezeket az elemeket és azt az eleven egységet, amelyben összefoglalást nyertek, nem szabad kifelejteni.[27]

Ezek közül most elég, ha csak néhányat említünk meg. Azt például mindenki tudja, mennyire fontos, hogy a gyermekeknek és a fiataloknak – de bárki másnak is, aki kezdő a hitben –

kifejtsék, hogy „Isten megismerhető” *(Róm 1,19)*; hogy valamiképpen nekik is el lehet mondani, hogy „akit ismeretlenül tiszteltek, én azt hirdetem nektek” *(ApCsel 17,23)*; hogy röviden összefoglalva megismerhessék Krisztus misztériumát *(vö. Ef 3,3)*, aki emberré lett, és húsvétjával, ti. halála és feltámadása által, visszaszerezte az emberek üdvösségét, üdvösségünkért adta jeleit és szentségeit is, és ezért maradt itt közöttünk.
Helyesen gondolkodtak a Szinódus Atyái, amikor figyelmeztettek rá, hogy óvakodni kell, nehogy Krisztusból csak emberi mivoltát, tanításából pedig csak az evilági vonatkozásokat adják tovább a hitoktatásban, hanem úgy kell Őt megismertetni, mint az Isten Fiát, mint Közvetítőt, aki által a Szentlélekben szabad utunk nyílott az Atyához *(vö. Ef 2,18)*.
Hasonlóképpen fontos, hogy a hit fényében mind az értelem, mind az emberi szív találkozhassék az Úr jelenlétének azzal a szentségével, ami az Egyház misztériuma. Azzal a közösséggel, amely bűnös és megszentelődő emberek közösségéből válik Isten családjává, amikor Isten összegyűjti őket azok vezetése mellett, „akiket a Szentlélek azért tett püspökökké, hogy pásztorként vezessék Isten Egyházát” *(ApCsel 20,28)*.
Az is fontos, hogy a hitoktatás folyamán a növendékek megismerhessék az emberi történelmet. Azt a történelmet, amely a kegyelem és a gonoszság, kiváló értékek és mérhetetlen nyomorúság jegyeit viseli magán; de olyan történelem, amelyet Isten Jézus Krisztusban elfogadott „és már az eljövendő élet előképét adja”.[28]
Egész világosan kell elmondani azokat a követelményeket, amelyeknek vállalása önmegtagadással jár ugyan, de örömet ad, amelyeknek gyökerét Szent Pál szívesen nevezte így: „új élet” *(Róm 6,4)*, „új teremtmény”, „Krisztusban lenni és élni” *(2Kor 5,17)*, „örök élet Jézus Krisztusban” *(Róm 6,23)*; ami evilágban zajló életet jelent, de az evangéliumi boldogságok szellemében, és arra van rendelve, hogy feltámadott, örökké tartó életté váljon.
Ebből következik, milyen nagy fontosságú a hitoktatásban az erkölcsi normák szerepe, amelyek evangéliumi természetűek és mindenkire vonatkoznak. Mennyire fontosak azok a szabályok, amelyek elmondják, hogyan kell keresztény módon viselkedni az életben és a világban, legyen szó az evangéliumi erények gyakorlásának akár hősi, akár mindennapos formáiról. De innen fakad az is, hogy a hitoktatásnak gondoskodnia kell arról, hogy miközben a hitet tanítja és a hitre nevel, világosan feltárjon bizonyos dolgokat, mégpedig a hittel való összefüggéseikben. Ilyen pl. az ember törekvése a teljes szabadság megszerzésére,[29] a testvéribb és szorosabb kapcsolatokban élő társadalom kialakítása, az igazságosságért és a békéért való erőfeszítések.
De mégsem szabad úgy gondolni, hogy ezek a szempontok a hitoktatásban egészen újak volnának. Már az egyházatyák korában Szent Ambrus és Aranyszájú Szent János – hogy csak kettőjüket említsük – egész világosan megfogalmazták az evangéliumi erkölcs normáinak társadalmi következményeit. Újabban pedig X. Pius pápakatekizmusa sorolja fel azokat a bűnöket, melyek égbe kiáltanak bosszúért: a szegények elnyomása és a jogosan megszolgált bér visszatartása.[30]
Különösen a *Rerum novarum* enciklika megjelenése óta szerepel nagy súllyal a szociális kérdés a pápák és a püspökök hitoktatásaiban. A Szinódus atyái közül többen is joggal kérték, hogy azt a gazdag szociális tanítást, amelyet az Egyház dokumentumai tartalmaznak, megfelelő módon szólaltassák meg az általános keresztény oktatásban is.

30. A hitoktatás anyagának szerves egysége
A hitoktatás anyagával és tárgyával kapcsolatban ma különösen három dologra kell figyelnünk: Az első, hogy a tanításnak kerek egésznek kell lennie. Ahhoz ugyanis, hogy a hitbeli engedelmes meghajlás *(vö. Fil 2,17)* tökéletes lehessen, Krisztus tanítványa joggal várhatja el, hogy a „hit igéjét” megkapja *(Róm 10,8)*, de nem megcsonkítva, nem meghamisítva vagy hiányosan, hanem teljes egészében, minden komolyságával és egész éltető erejével. Ha bármilyen formában megsérül az átadott üzenet, veszedelmesen kiüresedik a hitoktatás és kétségessé válnak gyümölcsei, amelyeket pedig joggal várhat el tőle Krisztus is, és az Egyház

közössége is. Nem véletlen, hogy Krisztus utolsó parancsa Máté evangéliuma végén valami egészre utal: „Nekem adatott minden hatalom... tanítsatok minden népet... tanítsátok meg őket mindannak megtartására... veletek vagyok minden nap.” De ez a magyarázata annak is, hogy miért érez minden ember, aki betekintést nyert „Krisztus mindent felülmúló ismeretébe” *(Fil 3,8)*, vágyat arra, hogy bővebben és mélyebben is megismerhesse Krisztust a prédikációkból és a tanításból. S mivel „Jézusban van az igazság” *(Ef 4,20)*, az Ő megismerésének egyetlen részletét sem szabad elfátyolozni előlük. De miféle hitoktatás lenne az, amelyben nem kapna helyet az ember teremtése és bűne; Istenünk megváltó terve és annak türelmesen hosszú előkészítése, majd megvalósítása; Isten Fiának megtestesülése; a Szeplőtelen Szűz Mária, aki szűzként Isten Anyja, testestől-lelkestől vétetett föl az égbe, és különleges szerepe van az üdvösség misztériumában; a gonoszság életünkben tevékeny misztériuma *(vö. 2Tessz 2,7)*; Isten ereje, amely megszabadít a gonoszság misztériumától; a bűnbánat és az aszketikus gyakorlatok szükségessége; a szentségek és a liturgikus szertartások; az eucharisztikus jelenlét valósága; az isteni életben való részesedés itt a földön és a másvilágon, és a többi ezekhez hasonló igazságok? Aki joggal nevezi magát hitoktatónak, soha nem teheti meg, hogy csak a saját ízlésére hagyatkozva válogasson a hitletétemény anyagában, ítéljen fontosnak és tanítson bizonyos dolgokat, másokat pedig mint jelentékteleneket kihagyjon a tanításból.

31. A megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazása

Másodszor erre kell figyelnünk: Lehetséges, hogy a hitoktatás mai körülményei és a pedagógiai módszerek azt javallják, hogy a hitoktatás tanításának gazdag anyagát ne így, hanem inkább valami más módon adjuk tovább. Az anyag épsége iránti igény nem zárja ki a különböző részek egyensúlyban tartását, megfelelő elrendezését és rangsorolását. Hiszen éppen ettől kapják meg a közlendő igazságok és törvények azt a súlyt, mely megilleti őket. S az is előfordulhat, hogy más nyelvet igényel a tanítás továbbadása az egyik embercsoport esetében, mint a másiknál.

De az ilyen válogatás csak addig jogosult, amíg nem zár ki részeket szubjektív előítéletek vagy ideológiák alapján, hanem az az alázatos törekvés vezérli, hogy a kerek egész tanítását akarja jobban megoldani. A tanítás módját és nyelvét eszköznek kell tekinteni, melyek segítségével az „örök élet igéjét” *(Jn 6,69; vö. ApCsel 5,20; 7,38)*, az „élet útját”[31] teljes egészében és nem töredékeiben közöljük.

32. A hitoktatás ökumenikus oldala

Az a nagy mozgalom, amely kétségtelenül Jézus Lelkének hatása az Egyházban és már régóta arra készteti az Egyházat, hogy az Úr akarata szerint keresse a tökéletes egység lehetőségeit a többi vallásos közösségekkel, arra indít minket, hogy a hitoktatás ökumenikus oldaláról is beszéljünk. Az ökumenikus mozgalom minden ereje a II. Vatikáni Zsinatból származik,[32] a zsinat után pedig kibontakozásnak indult. Konkréten már mindenki által ismert tényekben és kezdeményezésekben vált láthatóvá.

Magától értetődik, hogy a hitoktatás sem maradhat független ettől az ökumenikus törekvéstől, hiszen az Egyházban minden hívő, ki-ki a maga hivatásának megfelelő fokon, érdekelt abban, hogy része legyen az egységre való törekvésben.[33]

De a hitoktatás attól lesz ökumenikus irányú, ha következetesen tanítja, hogy az üdvösség Jézus Krisztustól ajándékul adott eszközei és a kinyilatkoztatott igazságok teljessége a katolikus Egyházban találhatók meg.[34] De ezt úgy tanítja, hogy tetteiben és szavaiban kifejeződik az őszinte tisztelet azon vallásos közösségek iránt, amelyek még nem élnek teljes közösségben a katolikus Egyházzal.

Ehhez az is hozzátartozik, hogy igen nagy fontossága van a pontos megismerésnek. A többi egyházakról és vallási közösségekről igaz és őszinte képet kell rajzolni, hiszen Krisztus Lelke ezeket a közösségeket is az üdvösség eszközeként használja. Ezenfelül „a katolikus Egyház látható keretein kívül is szép számban és kiemelkedő módon meglehetnek azok az elemek vagy

értékek, amelyeknek együttese építi és élteti magát az Egyházat”.[35] Ha a katolikusok igazán megismerhetik ezeket az egyházakat, egyéb dolgok mellett ez a megismerés is segítheti őket abban, hogy mélyebben megismerjék a saját hitüket; jobban megismerjék a keresztény testvéreket, s ha ismerik, jobban is becsüljék őket, és így közösen tudják keresni az egység felé vezető igaz utat. Hiszen a kölcsönös megismerés a nem katolikusok számára is segítséget nyújt, hogy jobban megismerjék és többre értékeljék a katolikus Egyházat és benne azt a tudatot, hogy meggyőződése szerint „mindenki számára az üdvösség eszköze”.
A hitoktatás ökumenikus jellegéhez az is hozzátartozik, hogy ébreszti és táplálja az egység utáni vágyat, s ami még ennél is több, forrása komoly egységtörekvéseknek. Ide tartozik az a törekvés is, hogy alázattal és a Lélek buzgóságával ki-ki bűnbánatot tart és eltávolítja az egység útjából az akadályokat. Nem valami könnyelmű irenizmusból, amely tanbeli kérdések megalkuvó elhagyását jelentené, hanem a tökéletes és igazi egységért, ahogyan és amikor az Úr ezt akarja.
Továbbá akkor lesz a hitoktatás ökumenikus, ha igyekszik felkészíteni a gyermekeket, a fiatalokat és a felnőtteket is a nemkatolikusokkal való érintkezésekre úgy, hogy erősíti bennük a saját katolikus identitásukat és a mások hite iránti tiszteletet.

33. Ökumenikus együttműködés a hitoktatás területén
Ha egy területen több vallás hívei élnek együtt, előfordulhat, hogy a Püspökök alkalmasnak, sőt esetleg szükségesnek ítélik, hogy a hitoktatás végzésében a katolikusok és a többi keresztények között együttműködés alakuljon ki, amely kiegészíti azt a teljes hitoktatást, amelyben a katolikusokat egyébként is részesíteni kell.
Ezeknek a kísérleteknek teológiai alapját az összes keresztény vallás közös kincsei adják.[36] Mivel azonban a katolikusok és a többi keresztények egysége még nem teljes, nem tökéletes és bizonyos dolgokban igen nagy eltérések vannak, az említett együttműködésnek természete szerint nagyon pontosan meghatározottnak kell lennie. Nem fordulhat elő, hogy a hitoktatást ezen együttműködés érdekében közösen elfogadott minimumra redukálják. Továbbá a hitoktatás nem csupán a tanítás átadásában áll, hanem bevezetés a keresztény életbe, amely az Egyház szentségeiben való teljes részesedést is magában foglalja. Ezért ha valahol ilyen hitoktatási együttműködés már kialakult volna, gondosan ügyelni kell arra, hogy a katolikusok képzése hitelesen katolikus legyen a keresztény élet minden vonatkozásában.
A Szinóduson néhány Püspök beszámolt olyan esetekről – és mint mondták, ezek egyre gyakrabban fordulnak elő –, amikor a civil hatóság rendelkezése vagy egyéb körülmények folytán az iskolákban olyan vallási oktatás folyik, hogy ugyanazon az órán azonos könyvből tanulnak hittant a katolikusok a nemkatolikusokkal. Erről azonban egyáltalán nem lehet azt állítani, hogy igazán hitoktatás.
Az ilyenfajta oktatásnak lehet jelentősége ökumenikus szempontok alapján, ha a katolikus tanítást ettől függetlenül megismerik. De ilyen körülmények között különös gondot kell fordítani arra, hogy a hitoktatás tényleg katolikus legyen.

34. A különböző vallásokat egybefogó tankönyvek
Mindehhez még valamit hozzá lehet tenni. Előfordul ugyanis, hogy az iskola olyan tankönyvet ad a növendékek kezébe, amely a humán műveltség előmozdítása érdekében – történelmi, irodalmi, erkölcsi témakörökben – többféle vallást is bemutat, közöttük a katolikus vallást is. Azt mondják, hogy a történeti események tárgyilagos bemutatása s a különböző vallások és felekezetek megismertetése ezeken a területeken árnyaltabb és érettebb tudást tud biztosítani. Arra azonban fáradságot nem kímélve ügyelni kell, hogy az ismeretközlés tényleg tárgyilagos legyen, mentes ideológiai, politikai vagy tudományosnak mondott előítéletektől, amelyek el tudják torzítani a megismerést.
Az ilyen tankönyveket azonban semmiképpen sem lehet hittankönyvként kezelni, hiszen nincs

meg bennük a hívő tanúságtétel – amely másokban a hitet nevelni tudná – és a keresztény misztériumok ismerete, s hiányoznak belőlük a sajátosan katolikus értékek, amelyeket csak a hit természetéből lehet meríteni.

ÖTÖDIK FEJEZET

Mindenkinek szüksége van a hitoktatásra

35. A gyermekek és az ifjúság jelentősége

Elődünk, VI. Pál pápa így határozta meg a negyedik általános Szinódus tárgyát: „Korunk hitoktatása, különös tekintettel a gyermekekre és az ifjúságra." A fiatalság számbeli növekedése nagy reménységeket hordoz magában, ugyanakkor aggodalmakra is okot ad, s ez az utóbbi különösen is jellemzi a mi korunkat. Bizonyos területeken ugyanis, s főleg a harmadik világban, a lakosságnak több mint a fele tizennyolc, illetve harminc év alatt van. Ez pedig sok százmillió gyermek- és serdülőkorú embert jelent, akik most tartanak érett felnőttkoruk felé. De ez csak a számok mérlegelése, amin túl az újabb események és a napi híradások azt mutatják, hogy a fiataloknak ezt a megszámlálhatatlan sokaságát – annak ellenére, hogy több oldalról félelmek és kételyek veszik körül és vezetik közömbös könnyelműségbe vagy a kábítószerek élvezetébe őket, sőt a nihilizmus és a terrorizmus is kísért – többségükben egészséges emberek alkotják, akik a sok veszedelem közepette is elszánják magukat a jövendő emberi kultúra felépítésére.

Lelkipásztori gondunk kérdezteti velünk: Hogyan lehet megmutatni ennek a gyermekekből és fiatalokból álló sokaságnak Jézus Krisztust, az emberré lett Istent? Mégpedig nemcsak kíváncsiságból származó felületes megismerés szintjén, hanem olyan megismerésben, amelynek eredményeként napról napra jobban megérthetik Krisztus személyét, evangéliumát és Isten terveit, aki kinyilatkoztatta őt nekünk; azt a felhívást, amelyet Krisztus mindegyikünkhöz intéz, és azt az Országot, amelyet ebben a világban a benne hívők „kisded nyájaként" *(Lk 12,32)* alapított, s amely majd csak az örökkévalóságban válik tökéletessé benne? Hogyan lehetne azt elérni, hogy Krisztus Országának reménységét, tartalmát, erejét, alapvető követelményeit és a szeretet törvényét megérthessék?

Ezért szemügyre kell vennünk a hitoktatásnak azokat a sajátosságait, amelyekre korosztályonként ügyelnie kell.

36. A kisgyermekek

Nagyon jelentős az az időszak, amikor a kisgyermek a családi közösségben megkapja a hitoktatás első elemeit, ami talán nem több, mint a jóságos és gondviselő Atya fölfedezése, aki felé megtanulja kitárni a szívét. Azok az egészen rövid kis imádságok, amelyeket a kisgyermek mondogat, kezdetét jelentik a rejtőző Istennel folytatott szeretetteljes párbeszédnek, amelyben megtanulja majd Isten szavát hallani. Nem tudjuk eléggé buzdítani a szülőket e kezdetleges hitoktatás minél előbbi elkezdésére. Hiszen a keresztény szülők jelentik azt a közösséget, amelyen belül a kisgyermek megtanulhatja, hogyan kerülhet eleven kapcsolatba Istennel. Igen nagy dolog ez, és megköveteli a kisgyermek tiszteletét, akinek joga van ahhoz, hogy egyszerűen, de igazán megismerhesse a keresztény hitet.

37. A gyermekek

Hamarosan elérkezik annak ideje, hogy az iskolában és a templomban, a plébánián vagy egy katolikus kollégium vagy állami iskola hittanárától – miközben társas kapcsolatai a családon túl is bővülnek – hitoktatásban részesedjék a gyermek. Ez a hitoktatás már rendszeresen és módszeresen vezeti be őt az egyházi életbe és felkészíti a szentségek vételére. Iskolás jellegű tanítás ez, de arra irányul, hogy tanúskodjék a hitről; alapvető, de nem rendszertelen, hiszen nagyon egyszerű módon ugyan, de föl kell tárnia a hit alapvető misztériumait és azoknak indító hatásait a gyermek vallási és erkölcsi életére. Ez a hitoktatás egyrészt felkészít a szentségekre,

másrészt a szentségekből táplálkozik, és belőlük nyeri azt az eleven erőt, amely meg tudja akadályozni, hogy a hitoktatás ne csupán elméleti tanítás legyen, s meg tudja ajándékozni a gyermeket azzal az örömmel, hogy saját életének kicsi keretei között tanúja lehet Krisztusnak.

38. A serdülők

Ezután következik a serdülőkor és az ifjúkor mindazokkal a nagy, ugyanakkor veszedelmes dolgokkal, amelyeket ez a korszak magában hordoz. Ez az az időszak, amikor az ember fölfedezi önmagát és a maga belső világát; ez a nagy tervezések kora, melyben feltör a szeretetigény és a nemi ösztön. Ebben az időszakban lobban fel a csoporthoz tartozás vágya és az élet feletti kitörő öröm. Ugyanakkor elvont kérdések is fölmerülnek, és aggasztó, sőt kudarcokat hozó problémákkal is szembetalálja magát a serdülő ember. Gyanakvó lesz, veszedelmesen el tudja magát határolni másoktól, ezért az első konfliktusok és keserűségek korszaka is ez az időszak.

A hitoktatás nem hagyhatja figyelmen kívül ennek a nehéz életszakasznak oly könnyen változó feltételeit. Sőt, meghatározó szerepe lehet a sajátos kamaszkori problémák megoldásában annak, ha el tudja vezetni az embert saját életének felfedezéséhez, ha dialógust tud vele kezdeni és nem tér ki súlyos kérdései elől: az önátadásnak, a bizalomnak, a szeretetnek és a szeretet másik nem felé történő ajándékozásának kérdései elől.

A hitre való nevelés alapját képezik: Jézus Krisztus bemutatása, aki barátunk, királyunk és példaképünk, aki csodálatos ugyan, mégis követhető; az evangélium megismertetése, amely választ ad a legfontosabb kérdésekre; az üdvösség tervének feltárása; az Üdvözítő Krisztus szeretetének megmutatása, amelyben az egyetlen igaz szeretet fejeződik ki, s amely képes arra, hogy egységbe vonja az embereket; de mindenekelőtt Jézus halálának és feltámadásának misztériuma, amelyekhez Szent Pál hozzáveszi még dicsőséges mennybemenetelét is. Ezek meg tudják indítani a serdülők szívét és lelkiismeretét, és fényt tudnak gyújtani saját fájdalmaikra és a világ gyötrelmeire is, amelyeket most fedeznek fel először.

39. Az ifjúság

Az ifjúkorral érkezik el az első nagy döntések ideje. A család és a barátok többnyire támogatást adnak, mégis magára és saját lelkiismeretére kell hagyatkoznia, és komoly megfontolás után el kell döntenie a saját jövőjét. Közben a szívében egyre inkább összeütközik a jó és a rossz, a kegyelem és a bűn, az élet és a halál mint erkölcsi motívumok, de fölmerülnek benne a legfontosabb és legalapvetőbb irányulások is, amelyeket világos megítéléssel és hivatásának tudatában kell elfogadnia vagy elvetnie.

Egy olyan hitoktatás, amely az önszeretettel szemben a nagylelkűségre sürget, amely illúziók és sablonok nélkül beszél a munkáról, a közjóról, az igazságosságról, a szeretetről, a népek közötti békéről, az emberi méltóság előmozdításáról és a szabadságról, amelyeket az Egyház legutóbbi megnyilatkozásai mind hangsúlyoznak[37], a fiatalok lelkében szerencsésen ötvöződni tud a szoros értelemben vett vallási hitoktatással, amelyet soha nem szabad mellőzni. Így a hitoktatásnak egészen különleges jelentősége támad, mert ez az életszakasz az, amikor az Evangéliumot megfelelő közlés segítségével úgy lehet megragadni és befogadni, hogy értelmet ad az életnek, s olyan erények tudnak kialakulni a fiatal emberekben, amelyek máshonnan megközelíthetetlenek: a dolgokról való lemondás, a tőlük való függetlenség, a szelídség, az igazságosság, elkötelezettség, kiengesztelődés, az Abszolútum és a láthatatlan világ iránti érzék és egyéb olyan tulajdonságok, amelyek lehetővé teszik, hogy ezek a fiatalok többi társaik között Krisztus tanúi lehessenek.

A hitoktatás a keresztény felnőttkor nehéz feladataira is felkészít. Ha ugyanis példának okáért a papi vagy a szerzetesi hivatásokat nézzük, az esetek többségében biztosra vehető, hogy e hivatások a jó gyermekkori és ifjúkori hitoktatásból születtek.

Így tehát a hitoktatás olyan iskola, amely a kisgyermekkortól a felnőttkor küszöbéig kíséri

az embereket, és a főbb irányokban olyan világosság, amely elirányítást tud adni a kisgyermekkor, a kamaszkor és az ifjúkor útjain.

40. A hitoktatás alkalmazkodása az ifjúsághoz

Nagy örömünkre szolgált, amikor tudomásunkra jutott a negyedik általános Szinóduson és az utána következő években, hogy az Egyházat mindenütt foglalkoztatja a gond: Hogyan kell hitoktatni a gyermekeket és az ifjúságot? Adja Isten, hogy ez a most felébredt gondolat az Egyház lelkiismeretében állandóan megmaradjon!

Ily módon a Szinódus igen hasznos volt az egész Egyház számára, amikor megpróbálta a lehető legpontosabban leírni a mai ifjúság bonyolult alkatát. Megmutatta, hogy úgy kell szólni a fiatalokhoz, hogy a beszélő türelmesen, bölcsen, de minden hamisítás nélkül adja át nekik Jézus Krisztus evangéliumát.

Elmondták az atyák, hogy a külső látszat ellenére, igaz hogy homályosan és tudattalanul, de ott él a fiatalokban a nyitottság és a vágy, hogy megismerhessék, kicsoda az a „Jézus, akit Krisztusnak mondanak". Az is nagyon jó volt, hogy a Szinódus világosan kimondta, hogy ha valaki komolyan és vallásos lelkülettel akarja végezni a hitoktatást, az ma nehezebb és fárasztóbb feladat, mint régebben bármikor, annyira sok ellentétes erővel kell megküzdeni. De az is igaz, hogy több vigasztalásnak és örömnek forrása azon válaszok miatt, amelyeket a gyermekek és a fiatalok adnak a hitoktatásra. Itt van elrejtve az a kincs, amelyről az Egyház az elkövetkező években majd számot ad és számot is kell adnia. Az ifjúságnak vannak olyan rétegei is, amelyek életkörülményeik miatt a hitoktatásban sajátos törődést igényelnek.

41. A fogyatékosok

Elsősorban a testileg vagy szellemileg csökkent képességűekre gondolunk. Nekik éppen úgy joguk van a „hit misztériumának" megismerésére, mint egészséges társaiknak. A rájuk nehezedő terhek azonban nevelőiktől is, tőlük is fokozott erőfeszítéseket követelnek. Nagy örömmel hallottuk a Szinóduson, hogy vannak olyan katolikus intézmények, amelyek ilyen fogyatékos fiatalok gondozásával foglalkoznak és átadták tapasztalataikat a Szinódusnak. A Szinódus pedig eltökélte, hogy komolyabban is foglalkozni akar ezzel a kérdéssel. Az ilyen intézményeket nagyon buzdítjuk és bátorítjuk tevékenységük folytatására.

42. A vallásos háttér nélküli fiatalok

Ezután arra a sok gyermekre és fiatalra gondolunk, akik nem keresztény családban születtek, vagy olyan családokban nőnek fel, amelyek nem élik a hitüket, a gyermekek mégis meg akarják ismerni a keresztény vallást. Nekik is megfelelő hitoktatásról kell gondoskodni, hogy belenőhessenek a hitbe, és felnőtté válhassanak benne annak ellenére, hogy otthoni környezetük ehhez nem ad támogatást, vagy egyenesen ellenségesen viselkedik velük szemben.

43. A felnőttek

Követve azt a sorrendet, amelyben a Szinódus tárgyalta azokat, akik számára a hitoktatást biztosítani kell, nem mellőzhetjük az atyák egyik legnagyobb gondját jelentő témát, amely világszerte általános tapasztalatokból adódott: a felnőttek hitoktatásának fontos ügyét. Ez a legnemesebb hitoktatási forma, amely személyekhez szól és nagy mértékben hozzájárul ahhoz, hogy valaki megélhesse a keresztény hitet, mégpedig a maga teljességében. A keresztény közösség ugyanis képtelen a hitoktatás huzamos végzésére, ha nem veszi körül a felnőttek cselekvésének kedvező környezete. Ez mind a hitoktatók, mind a hittanulók számára nagyon fontos. Mert az a világ, amelyben a fiataloknak meg kell élniük a hitet és tanúságot kell róla tenniük, s amelyet a hitoktatás vizsgál és értékel, nagyrészt a felnőttek kezében van. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy ezt a világot megvilágosítsa, ösztönözze és

megújítsa a felnőttek hite. A hitnek kell áthatnia minden földi tevékenységet, amelyeknek elvégzése a felnőttekre van bízva. De hogy a hitoktatás ennyire hatékony lehessen, ahhoz szünet nélkülinek kell lennie. Hiábavalóvá válnék, ha a felnőttkor küszöbére érkező embert magára hagyná, mert – igaz, hogy megváltozott formákban – a felnőtteknek is szükségük van rá.

44. A katechumenok

E felnőttek között, akik hitoktatásra szorulnak, lelkipásztori és missziós gondunk azok felé fordul, akik olyan vidéken nőttek fel, ahol a kereszténység még ismeretlen,és így nem állt módjukban, hogy megismerkedjenek a kereszténységgel, ám egyszer csak úgy alakultak a körülményeik, hogy találkoztak vele. De azokra is gondolunk, akik gyermekkorukban megkapták ugyan az akkor megfelelő hitoktatást, de aztán elhagytak minden vallási gyakorlatot, és most ott állnak felnőttként egészen gyermeteg vallási ismeretekkel. Szemünk előtt állnak azok is, akik kétségtelenül jó hitoktatásban részesültek, de rossz értelmezések vagy téves magyarázatok áldozatai lettek. S gondolunk azokra is, akik keresztény országokban születtek, sőt olyan társadalomban élnek, amely kereszténynek számít, mégsem kaptak hitben nevelést, úgyhogy valójában katechumenok maradtak.

45. Speciális és kiegészítő hitoktatások

A felnőttek, bármilyen korúak legyenek is, és az öregek, akiket a rájuk nehezedő súlyos terhek miatt különleges gonddal kell kezelni, éppen úgy rászorulnak a hitoktatásra, mint a gyermekek, a serdülők vagy az ifjúság.

De szólnunk kell a vendégmunkásokról is: azokról, akiket korunk fejlődése szegénnyé és elhagyatottá tett, akik a nagyvárosoknak olyan területein élnek, ahol nincs templom vagy hitoktatásra megfelelő hely. Mindezekről azért teszünk említést, hogy fokozottabb gondot fordítsunk keresztény oktatásukra, minden lehetséges segédeszköz bevezetésével (audiovizuális eszközökkel, könyvekkel, összejövetelekkel, közös megbeszélésekkel), hogy minél több felnőttnek legyen rá módja, hogy hiányos vagy tökéletlen hitbeli műveltségét pótolni tudja; hogy rendszeres tanulással ki tudja egészíteni a gyermekkorában kapott hitoktatásból származó ismereteit; hogy olyan gazdagságra tehessenek szert, amelyből másoknak biztonsággal tudnak segítséget nyújtani.

Nagyon fontos, hogy a gyermekek, az ifjak és a felnőttek hitoktatása ne egymástól független területek legyenek, amelyek között nincs meg a szükséges összeköttetés. Még fontosabb, hogy el ne szakadjanak egymástól. Szorosan kapcsolódjanak egymáshoz és épüljenek egymásra. Mert a felnőttek életében sok olyan dolog van, amely hitoktatás szempontjából közös az ifjúság és a gyermekek dolgaival, ugyanakkor a felnőttek is sokat tudnak belőle meríteni életük számára.

Végül kijelentjük: Jézus Krisztus Egyházában senki sem vélekedhet úgy, hogy ő nem szorul hitoktatásra. A pap-, szerzetes- és apácanövendékekre és mindazokra gondolunk, akik lelkipásztori és hitoktatói munkára készülnek. Annál jobban tudják majd a maga idejében végezni feladatukat, minél jobb tanítványai az Egyház iskolájának, annak az Egyháznak, amely egyszerre tanítója és tanulója teljes egészében a hitoktatásnak.

HATODIK FEJEZET

A hitoktatás néhány módja és eszköze

46. A hírközlő eszközök

Attól fogva, hogy az Apostolok szóban tanítottak, az egyházak között pedig levélforgalom volt, egészen napjainkig, amikor annyiféle módja van a hírközlésnek, az Egyház állandóan kereste a megfelelő eszközöket hitoktatói feladatának lehető legjobb megoldásához. Ehhez a püspökök irányítása mellett a hívő közösségek is segítséget nyújtottak. Ezt a törekvést ma is folytatni kell.

Élni kell azokkal a lehetőségekkel, amelyeket a tömegtájékoztatási eszközök, a televízió, a rádió, a könyvnyomtatás, a hanglemez, a magnetofon és az audiovizuális berendezések nyújtanak.
Az eddigi törekvések eredményei nagy reményeket ébresztenek bennünk. Tapasztalat mutatja, hogy csak egy példát említsünk, milyen nagy hatása van olyan rádiós és televíziós közvetítéseknek, amelyekben a magas esztétikai színvonal és a hitbeli hűség egyszerre szólal meg. Az Egyháznak sok alkalma van rá, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozzék – például a Tömegtájékoztatási Eszközök Napja –, éppen ezért, ámbár a kérdés nagyon jelentős, most nem szükséges, hogy bővebben foglalkozzunk vele.

47. A hitoktatás helyei és alkalmai
Olyan különleges és nagy jelentőségű alkalmakra gondolunk, amikor helye van a hitoktatásnak. Pl.. egy egész egyházmegye, egy tartomány vagy egy ország zarándoklata, amelyben igen sok lelki haszon van, ha minden résztvevő ugyanazzal a súlyos igazsággal foglalkozik, főleg az Úr Krisztusnak, a Boldogságos Szűznek vagy valamely szentnek az életével.
A hagyományos missziókra is gondolunk, amelyeket néha olyan könnyelműen elhagynak, pedig nincs ezeknél alkalmasabb eszköz a keresztény élet ébrentartására és állandó felfrissítésére. A biblikus körökre is gondolunk, amelyeknek túl kell lépniük a puszta szövegmagyarázaton, hogy tagjaik élni tudjanak az Isten szavából; és a bázisközösségekre is, amelyek megfelelnek azoknak a normáknak, amelyeket az *Evangelii Nuntiandi* apostoli buzdítás határozott meg.[38]
Megemlékezünk ezenfelül a különböző területeken és különféle formákban megjelenő ifjúsági csoportokról is, amelyek mindannyian azt akarják elérni, hogy megismerjék Jézus Krisztust és az evangélium szellemében éljenek. Ezek a csoportok úgy sokasodnak és virulnak, mint a tavaszi rügyfakadás.

Az Egyház nagy vigasztalásaira is gondolunk: az Actio Catholica szervezeteire, a karitatív szervezetekre, az imatársulatokra, az elmélkedő közösségekre és hozzájuk hasonlókra. Ezek a társulatok nagy reménységei az Egyház jövőjének.
Azonban Jézus Krisztus nevében kérjük a fiatalokat, akik ezekbe a csoportokba tartoznak, és vezetőiket meg a papokat, akik energiáik legjavát szentelik nekik: ne törődjetek bele abba, hogy ezek a csoportok – amelyek összejöveteleikkel a barátságnak és az ifjúkori kapcsolatoknak gazdag teret nyújtanak és örömteli vitáknak adnak lehetőséget az élet nagy kérdései felett – nélkülözzék a keresztény tanítás komoly tanulmányozását. Mert ha ez elmarad, fölmerül a veszély – ami sajnos elég gyakran meg is történt már –, hogy ezek a csoportok megtévesztik tagjaikat is, és az egész Egyházat is.
Az említett és minden egyéb formában végzett hitoktatások annál termékenyebbek lesznek, minél inkább tekintettel vannak különleges jellegükre. Ha a hitoktatás érdekében kifejtett erőfeszítések megfelelő módon illeszkednek a konkrét körülményekhez, létre tudják hozni azokat a kapcsolatokat és kiegészítőhatásokat, amelyek következtében a hitoktatás a maga teljes gazdagságában meg tud valósulni és háromféleképpen ki tud bontakozni: a tanításban (szóban, emlékezetben és tanúságtételben), a liturgiában és az élet feladatainak megoldásában. A Szinódus az Isten Népéhez intézett üzenetében mindezt jól megvilágította.[39]

48. A homília
Az előbbi megállapítás – ti. hogy a hitoktatásnak illeszkednie kell a konkrét körülményekhez – nagyon áll arra a hitoktatásra is, amely a liturgiában, s főleg az Eucharisztia ünneplése közben történik. A homília azon az úton lép tovább, amelyet a hitoktatás megkezdett, és végig is megy rajta. Ugyanakkor arra indítja az Úr tanítványait, hogy a lélek útját igazságban, imádságban és hálaadásban járják minden áldott nap. Ha így értjük a dolgot, akkor azt is el lehet mondani,

hogy a hitoktatási nevelésnek is az Eucharisztiában van a forrása és a tökéletessége is, ha az Eucharisztiát az egyházi év egészében szemléljük.
A prédikáció, amely szentírási szövegekre támaszkodik, a maga módján azt eredményezi, hogy a keresztény hívők mélyebben megismerik a hit misztériumait és a keresztény élet törvényeit. A homíliával ezért a lehető legnagyobb gonddal kell bánni: nem lehet sem túl hosszú, sem túl rövid; mindig gondosan föl kell rá készülni, hogy bőséges és a hívekhez illő tanítást adjon és az Egyház felszentelt szolgái tegyék. Vasárnaponként és parancsolt ünnepeken a szentmisében kell lennie homíliának. Ugyancsak legyen kereszteléskor, a bűnbánati liturgiákon, házasságkötéskor és a temetéseken. A homília egyike a megújított liturgia kincseinek!

49. A hittankönyvek
Az összes lehetőségek és segédeszközök mellett – mert hiszen az Egyház minden tevékenységének van valamilyen hitoktatási vonatkozása – a hittankönyvek nemhogy elveszítették volna fontosságukat, hanem éppen fokozott jelentőségre tettek szert. A hitoktatás megújulásának egyik jelentős tényezője a hittankönyvek újraírása, ami meg is történt már majdnem az egész Egyházban. Sok jól sikerült mű látott napvilágot és alkalmas kincstárat adnak a hitoktatáshoz. Azt azonban világosan és alázattal meg kell vallanunk, hogy a hittankönyvek bőségével együtt járt az is, hogy félreérthető magyarázatok, valamint az ifjúság és az Egyház számára egyaránt ártalmas írások is megjelentek.
A megfelelőbb nyelv és az új pedagógiai módszerek alkalmazására irányuló erőltetett törekvések miatt elég gyakran megesik, hogy a hittankönyvek az ifjúságot, sőt magukat a felnőtteket is megzavarják. Teszik ezt akkor, amikor tudatosan vagy véletlenül mellőzik az Egyház egyik vagy másik alapvető tanítását; illetve az egyik résznek a többi rovására nagyobb jelentőséget tulajdonítanak; vagy amikor túlságosan „horizontálisan” szemlélve az egész világot, eltérnek az Egyház Tanítóhivatalától.

A hittankönyvekből soha nem elég! De annak érdekében, hogy céljának megfelelhessen, egy hittankönyvnek eleget kell tennie a következő követelményeknek: – Illeszkedjék azoknak az embereknek konkrét életkörülményeihez, akikhez szól, és legyen tekintettel sajátos aggodalmaikra, nehézségeikre és reményeikre. – Törekedjék olyan nyelven szólni, hogy azt a mai ember képes legyen megérteni. – Krisztus és az Egyház tanításának egészét közölje. Semmit el ne hagyjon; vagy meg ne hamisítson. Mindent olyan rendben és formulákban adjon elő, hogy a lényeges dolgok ki tudjanak domborodni. – Úgy hasson az olvasókra, hogy elmélyítse bennük Krisztus misztériumának ismeretét, és ebből igaz megtérés és Isten akaratával jobban megegyező élet születhessék.

50. A katekizmusok
Mindazok, akik vállalják a hitoktatás segédeszközeinek előkészítését, és még inkább, akik katekizmusok megírására vállalkoznak, csak püspöki jóváhagyással dolgozzanak, mert a püspökök hatáskörébe tartozik ennek engedélyezése. Ügyeljenek rá, hogy mindenben tartsák be az *Általános Hitoktatási Direktórium* rendelkezéseit, különösen a 119--121. és a 134. pontba foglaltakat!
Ez ügyben az egész földkerekség minden Püspöki Kara felé újra meg újra sürgető szóval fordulunk, hogy türelemmel, de állhatatos lélekkel működjenek együtt a Szentszékkel. Azaz segítsenek olyan katekizmusok megírásához, amelyek sértetlenül tartalmazzák a kinyilatkoztatás dolgait; korunk igényei szerint legyenek szerkesztve és megírva, és olyanok legyenek, hogy az új keresztény nemzedéket el tudják vezetni a szilárd hitre.
A segédeszközöknek e rövid áttekintése nem meríthette ki azt a gazdag anyagot, amelyet a Szinódus Atyái hoztak össze. De bátorítsa a lelkeket az a tudat, hogy a világ minden részén megfeszített munka folyik a hitoktatás új formáinak kialakításáért, azért, hogy korunk számára bizonyos szempontok szerint megfelelőbbé váljék. Bizonyosak vagyunk abban, hogy

Isten segítségével az Egyház meg fogja találni a szakértőket és a megfelelő eszközöket ahhoz, hogy a sok nehézség ellenére is kapcsolatot tudjon találni a mai emberekkel.

HETEDIK FEJEZET

Hogyan történjék a hitoktatás

51. A hitoktatás különféle módszerei

A hitoktatás célja a hitre való nevelés. Ennek érdekében a növendékek életkora, szellemi fejlettsége, egyházi és lelki érettsége és egyéb sajátos körülményeik szerint különböző módszerekhez kell folyamodnia. De ha a hitoktatást egységes egésznek tekintjük, a társadalmi-kulturális környezet, amelyben folynia kell, már eleve többfajta megoldást igényel.

Ez a metodikai változatosság az elevenségnek és a bőségnek a jele. Így vélekedtek erről a Szinódus Atyái is, amikor fölsorolták, milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a változatosság hasznos legyen és ne okozzon kárt annak az egy hitnek, amelyet a hitoktatásnak mindenütt és mindig tovább kell adnia.

52. A kinyilatkoztatás és a megtérés szolgálata

Az első e témakörbe tartozó általános feltétel, hogy senki – sem vakmerőségből, sem kísértések áldozataként – ne keverjen a hitoktatásba sem nyíltan, sem burkoltan ideológiai tételeket. Főleg olyanokat ne, amelyek politikai-társadalmi jellegűek vagy személyes politikai törekvésből fakadnak. Ha ugyanis az ilyen elemek háttérbe szorítják vagy elhomályosítják a valójában átadandó igazságot, sőt a hitoktató az igazságot a maga szolgálatába állítja, a hitoktatás alapjaiban megy tönkre. A Szinódus méltán és joggal figyelmeztetett arra, hogy a hitoktatásnak, mivel magasabb szintre tartozik, el kell határolódnia az egymással szembenálló nézetektől, amelyek egyik vagy másik pártnak a sajátjai – ti. hogy elkerüljük a „dualizmust” még akkor is, ha ugyanannak a kérdésnek különböző teológiai felfogásáról van szó. A hitoktatásnak ugyanis a Kinyilatkoztatáshoz kell igazodnia; ahhoz a Kinyilatkoztatáshoz, amelyet az egyetemes Egyház Tanítóhivatala képvisel akár ünnepélyes, akár mindennapos formáiban. Ez a Kinyilatkoztatás a teremtő és megváltó Isten feltárulkozása, akinek a Fia embertestet véve magára nem csupán a világba és általában az emberi életbe lépett be, hanem az emberi történelembe is, amelynek Ő a középpontja. Ezért a Kinyilatkoztatás arra irányul, hogy az embert és a mindenséget Jézus Krisztus evangéliuma szerint egészen átalakítsa, és megváltoztassa az emberi lét környezetét. Az ily módon felfogott hitoktatás elkerül minden moralizálást, amely csak a szabályok külsődleges megtartására figyel, de van igaz tanítása az erkölcs területére. Főleg azonban távol marad minden evilági, szociális vagy politikai „messianizmustól”, mert az emberi szívek legvégső dolgaiért fáradozik.

53. Az Evangélium beleszövődése a kultúrákba

A következő kérdés, amellyel foglalkoznunk kell – amint ezt a Commissio Biblica tagjainak elmondtuk –, az *acculturatio* vagy *inculturatio*, a 'kultúrába való beleszövődés' kérdése. A használt szavak újak ugyan, de a Megtestesülés titkának egyik legfontosabb elemét fejezik ki.[40] Megállapíthatjuk, hogy a hitoktatásnak, de általában az egész evangelizációnak is az a célja, hogy az evangélium erejét mélyen beoltsa az emberi kultúrába és a kultúra különböző formáiba. Ahhoz, hogy a hitoktatás ezt el tudja érni, ismernie kell az emberi kultúrákat és főbb összetevőiket; tudnia kell, miben fejeződnek ki leginkább és mik a sajátos értékeik. Így képes a különböző kultúrákban élő embereket rávezetni arra, hogy megismerjék az elrejtett misztériumot *(vö.Róm 16,25; Ef 3,5)*. Így tud nekik segíteni abban, hogy a saját hagyományaikból formálják meg azokat a sajátos elemeket, amelyekkel a keresztény életet, a liturgiát és gondolkodásmódjukat ki tudják fejezni. Ehhez azonban két dolgot meg kell fontolni: az Evangéliumot nem lehet elszakítani attól a kultúrától, amelyben először megfogalmazódott (azaz a szentírási kultúrától, nevezetesen pedig attól, amelyben a Názáreti Jézus élt); de attól a kultúrától sem (legalábbis súlyos károsodások nélkül nem),

amelyben századok folyamán továbbhagyományozódott. Mert az evangélium nem egy meghatározott kultúrának a terméke. Mindig apostoli párbeszéd révén terjedt és adták tovább, ami óhatatlanul kultúrák párbeszédét is jelenti.
A másik megfontolandó, hogy az Evangélium mindig olyannak bizonyult, hogy átalakító és megújító ereje van. Ki csodálkozik azon, ha az evangélium egy kultúrát – vagy annak bizonyos elemeit áthatva – átalakít? Nem volna hitoktatás a hitoktatás, ha nem a kultúra alakulna az evangéliumhoz, hanem az evangélium formálódnék aszerint, hogy milyen kultúrával találkozik. Ha erről a kettőről megfeledkezünk, az történik, amit Szent Pál nagyon kifejezően így nevez: „kiüresíteni Krisztus keresztjét*" (vö. 1Kor 1,17).*
Egészen más eljárás, ha bölcsen és megfontoltan alkalmaznak olyan elemeket, amelyek egy meghatározott embercsoport kulturális hagyományának részei, annak érdekében,hogy jobban be tudják fogadni a teljes keresztény misztériumot. Az igazi hitoktatók nagyon jól tudják, hogy a hitoktatás hogyan szövődik bele a különböző kultúrákba vagy a különféle emberi életmódok közé. Elég csak a sokféle népcsoportra gondolni, amelyek annyira eltérnek egymástól: a fiatalokra és a serdülőkre, s a nagyon eltérő életkörülmények közt élőkre. Mindezek nem tehetik a hitoktatást annyira erőtlenné, hogy elhagyja vagy elavultnak tekintse az Evangéliumot, vagy hogy a nyelv érdekében a hit letéteményét kétségbe vonja *(vö. 2Tim 2,14)*, vagy esetleg túlságosan engedékeny legyen hit és erkölcs dolgában. Az igazi hitoktatók meg vannak győződve arról, hogy a hitoktatás gazdagítja az emberi kultúrát, amikor segítséget nyújt mindannak leküzdéséhez, ami tökéletlen és embertelen benne, s igazi értékeinek megadja Krisztus teljességét *(vö. Jn 1,16; Ef 1,10).*

54. A népi vallásosság elemeinek fölhasználása
A másik módszertani kérdés arra vonatkozik, hogy a hitoktatás hogyan tudja hasznosítani a népi vallásosság elemeit. Olyan ájtatossági formákra gondolunk itt, amelyeket a hívő nép sokfelé szívet megindító buzgósággal és tiszta szándékkal végez, a hit azonban, amely mögötte áll, nem egy pontjában kiigazításra szorul. Azokra a könnyen érthető imádságokra gondolunk, amelyeket az egyszerű emberek olyan szívesen ismételgetnek; olyan áhítatgyakorlatokra, amelyeket őszinte bűnbánatból és Istennek tetszeni akarásból végeznek emberek.
Az ilyen imádságok és áhítatgyakorlatok jelentős hányada – leszámítva a valóban elvetendő elemeket – olyan elemeket hordoz, amelyek helyes alkalmazás esetén nagyon elősegítik Krisztus misztériumának mélyebb megértését: pl. Isten irgalmasságát és szeretetét, Krisztus megtestesülését, megváltó kereszthalálát és feltámadását, a Szentlélek működését az Egyházban és az egyes hívőkben, a halál utáni titokzatos jövendőt, az evangéliumi erények fontosságát, a keresztények jelenlétét a világban és más ehhez hasonlókat. Miért folyamodnánk nemkeresztény, sőt kereszténységellenes elemekhez, ahelyett, hogy ezekre az elemekre támaszkodnánk, amelyek lehet, hogy felülvizsgálatot igényelnek és talán javítandók, de nagyon mélyen a kereszténységben gyökereznek?

55. A memorizálás
Az utolsó módszertani kérdés, amit legalább föl kell villantanunk – erről a Szinóduson több vita is folyt –, a memorizálás kérdése. Kezdetben, amikor az egész kultúrát élő szóban adták tovább egymásnak az emberek, a keresztény hitoktatás is teljes mértékben élt a memorizálás eszközével. Ezért a legfontosabb hitigazságokat megtaníttatták és emlékezetbe vésték.
Jól tudjuk, hogy ennek a módszernek vannak bizonyos hátrányai, amelyek közül az egyik, és nem is a legkisebb, hogy nem ad elég mély megértést, sőt néha értelmetlen marad a megtanult anyag, ha az egész tudás nem egyéb, mint rövid formulák értetlen megjegyzése. A módszer hátrányai és saját kultúránk különböző sajátosságai többfelé olyan reakciót váltottak ki, hogy a hitoktatásban – egyesek azt mondják egyszer s mindenkorra – eltörölték a memorizálás, az emlékezetbe vésés módszerét. Ezért a Szinódus nagytekintélyű Atyái hangsúlyozták, hogy

gondos egyensúlyban kell tartani a hitoktatásban a spontán megnyilatkozásokat és a módszeres gondolkodást, a megbeszélést és a csendet, az írást és a memorizálást. Különben is vannak még olyan kultúrák is, amelyekben igen nagy jelentősége van az emlékezetnek.

Miközben tehát egyes országokban, mivel nem becsülik az emlékezőképességet, egyre élesebben bírálják a memorizálás módszerét, mi fokozottan hangsúlyozzuk fontosságát, és szorgalmazzuk visszavételét a hitoktatásba, annál is inkább, mert az ünneplések, az üdvtörténet nagy eseményeiről való „megemlékezések" megkövetelik ezek pontos ismeretét. A Szinódus atyái állást foglaltak amellett, hogy nagyon fontos emlékezetből tudni Jézus Krisztus szavait, a legfontosabb szentírási helyeket, a Tízparancsolatot, a Hitvallást, a liturgikus alapszövegeket, az alapvető imádságokat és a keresztény tanítás alapigazságait. Mindez nem sérti a keresztény fiatalok méltóságát vagy Istennel való személyes kapcsolatukat, hanem éppen ellenkezőleg, feltétlenül szükséges hozzá. Reálisnak kell lennünk! A hit és jámborság virágai – hogy képszerűen fejezzük ki magunkat – nem születnek meg olyan pusztaságban, melyet az emlékezet nélküli hitoktatás jelent. Arra azonban nagy gondot kell fordítani, hogy ezeket a szövegeket, miközben memorizálják őket, lépésről lépésre egyre jobban meg is értsék, hogy mind közösségileg, mind egyénileg a keresztény élet forrásaivá válhassanak.
Az a tény, hogy a hitoktatásnak manapság több módszere is van, lehet még az elevenség és a tehetség megnyilvánulása is. Az azonban minden módszer alkalmazásánál alapvetően fontos, hogy tekintettel legyenek az Egyház életének alapvető törvényére: a hűségre Isten és az emberek iránt a szeretetben.

NYOLCADIK FEJEZET

A hit öröme a világ nehézségei között

56. A keresztény identitás megerősítése

Nehézségekkel teli világban élünk, amelyben bizonytalanságot ébreszt az emberekben az a félelem, hogy a legnagyobb eredmények csúsznak ki a kezünkből és fordulnak ellenünk.[41] Egy ilyen világban a hitoktatásnak segítenie kell a kereszténye ket, hogy „világosság" és „só" legyenek örömükkel és szolgálataikkal a többiek között *(vö. Mt 5,13-16)*. Ez azonban azt követeli, hogy a hitoktatás erősítse meg a kereszténye ket keresztény identitásukban, óvja meg őket a kétségektől,a bizonytalanságoktól és a végzetszerűség kísértéseitől. E nehézségek egyikét-másikát, melyek egyúttal a hitet is veszélyeztetik, feltárjuk annak érdekében, hogy segítsük a hitoktatást a nehézségek leküzdésében.

57. A világ közömbössége

Néhány évvel ezelőtt sok szó esett a „szekularizált" világról, egy „kereszténység utáni" korról. Ami ebben divat volt, az elmúlt, valami azonban igaz valóság maradt: a kereszténye ket ma úgy kell nevelni, hogy tudjanak élni egy olyan világban, amelynek nagy része nem ismeri az Istent, vagy vallási kérdésekben nemhogy nem hajlandó komoly, testvéri dialógusra, hanem gyakran a „minden mindegy" közömbösségében él. Sőt, ingerült és gyanakvó lelkülettel áll ellen minden komoly érvelésnek, amelyet „felfedezéseivel" szembenállónak érez. Hogy egy ilyen világban szilárdan tudjunk állni, hogy mindenkivel föl tudjuk venni „az üdvösséges dialógust",[42] amelyben tiszteletben tartjuk mindenkinek istenkereső méltóságát, olyan hitoktatásra van szükségünk, amely egyházunk fiatal és felnőtt tagjait egyaránt megtanítja arra, hogy világosan lássanak a hitben, állhatatosak legyenek benne, nyugodtan vállalják keresztény és katolikus voltukat, „lássák a láthatatlan valóságot" *(vö. Zsid 11,27)*, és úgy ragaszkodjanak Istenhez, az Abszolút Valósághoz, hogy ebben a materializmussal megfertőzött világi kultúrában, amely tagadja Őt, tanúságot tudjanak tenni Róla.

58. A kutatás és a hit bizonyossága

A teljesen egyedülálló keresztény identitáshoz, amelyet egyszerűen nem lehet elsilányítani, hozzátartozik a nem kevésbé különleges sajátosságokkal rendelkező hitpedagógia is.

Korunkban a hatalmasan fejlődő humán tudományok között első helyen áll a pedagógia. Nagy segítséget nyújtanak különféle segédtudományai, mint a biológia, a pszichológia és a szociológia. A neveléstudomány és az oktatás gyakorlata állandó vitában van egymással azért, hogy minél hatékonyabban tudjanak dolgozni. E törekvéseknek azonban különféle eredményei vannak.

Van a hitnek is pedagógiája, s hogy ez mennyire javára szolgálhat a hitoktatásnak, azt nem lehet elégszer elmondani. Kézenfekvő ugyanis, hogy a hitoktatásban alkalmazni kell azokat a nevelési módszereket, amelyek sokat fejlődtek és helyesnek bizonyultak. Azonban mindig észben kell tartani a hit alapvető sajátosságait. Mikor ugyanis a hit pedagógiájáról van szó, nem emberi tudást kell átadni – még ha a legmagasabbrendű emberi tudásra gondolnánk, akkor sem –, hanem Isten kinyilatkoztatását, mégpedig teljes egészében. Ugyanis Isten maga a teljes üdvtörténetben, de különösen az evangéliumokban olyan pedagógiával élt, amelyről példát kell vennünk a hitre való nevelésben. Minden, a pedagógia mesterségéhez tartozó tudás annyiban hasznos a hitoktatás számára, amennyiben a hit átadására és az arra való nevelésre segít. Ha ezzel ellentétes irányba visz, semmit sem ér.

59. A Hitvallás szolgálatára alkalmas nyelv

Az előbbihez hasonló a nyelv kérdése is. Hogy a nyelv mennyire égető problémája korunknak, azt mindenki jól tudja. Ámulva figyelhetjük meg, hogy egyik oldalon a beszéd jelentőségét növelik azok a kutatások, amelyeket az ismeretközlés, a jelentéstan és a szimbólumok területén folytatnak a tudósok. A másik oldalon meghamisítják a nyelvet, azaz ideológiai áramlatok népszerűsítésének eszközévé alacsonyítják, mintha maga az ember is egyszerűen tárgy lenne.

Mindez igen jelentős a hitoktatás számára. Mert meg kell találnia azt a kifejezési formát, amely egyaránt alkalmas a mai gyermekek és felnőttek, de minden más ember számára is. Olyan nyelvet kell beszélnie, amely egyaránt érthető a tudósoknak és a műveletlen, egyszerű embereknek, a betegeknek és nyomorékoknak is. Ezzel a kérdéssel már Szent Ágoston is szemben találta magát, s a maga korának megoldást adott a „De catechizandis rudibus" című munkájában. A hitoktatásban, éppúgy mint a teológiában, elsődleges a nyelv kérdése. Arra azonban nem felesleges emlékeztetnünk, hogy a hitoktatás olyan nyelvet nem használhat semmiféle tudományos megindoklás alapján sem, amely rombolná a Hitvallásban foglaltakat. De az olyan nyelvvel sem lehet egyetérteni, amely megtéveszt vagy félrevezet. Ezzel szemben a nyelv alapvető normája az, hogy a hitoktatás úgy bánjon a nyelvtudomány haladásának eredményeivel, hogy korunk minden korosztályú emberének – gyermekeknek, serdülőknek, fiataloknak és felnőtteknek egyaránt – el tudja mondani, „közölni" tudja a hit egész tartalmát minden meghamisítás nélkül.

60. Kutatás és bizonyosság a hit területén

Néha lappangó veszedelem származik magának a hitnek a fölfogásából. Néhány mai filozófiai iskola – amelyek nagy befolyással vannak néhány teológiai intézetre és teológiai véleményre, s rajtuk keresztül a lelkipásztori gyakorlatra - szívesen tanítja, hogy az emberi szellem alapvető beállítottsága a vég nélküli kérdezés. Ezt az örökös keresést soha nem követi egy nyugvópontot jelentő tétel. Ha a teológia magáévá teszi ezt a gondolkodásmódot, olyan hitfogalom következik belőle, hogy az nem bizonyosságforma, hanem kérdésforma; nem világosság, hanem homály az, amire az ember rábízza önmagát.

Ez a gondolkodásmód helyesen figyelmeztet minket arra, hogy a hit a még nem birtokolt valósághoz tartozik, hiszen reményünk tárgya; még nem látjuk, csak „tükör által, homályosan" *(1Kor 13,12)*, hogy Isten megközelíthetetlen fényben lakik *(vö. 1Tim*

6,16) . Segítséget nyújt ahhoz, hogy a keresztény hitet ne öröklakásnak tekintsük, hanem vándorlásként fogjuk föl, amint Ábrahámnál is láthatjuk. S még inkább, hogy ne állítsunk bizonyosnak olyan dolgokat, amelyek bizonytalanok.
De nem szabad az ellenkező irányban sem elvetni a sulykot, amint ez gyakran megtörténik. A Zsidókhoz írt levél tanítása szerint a hit „szilárd bizalom abban, amit remélünk; meggyőződés arról, amit nem látunk*" (Zsid 11,1).* Ámbár nincs teljesen a birtokunkban, de ígéretünk van rá és bizonyítékok szólnak mellette. Mikor tehát a gyermekeket és a fiatalokat tanítjuk, ne olyan hitfogalmat adjunk át nekik, amely csupa tagadásból áll, mintha egészében tudhatatlan dologról, valami vaksötét homályról, egy sötétségbe burkolt világról lenne szó. Hanem meg kell mutatnunk nekik a hívő ember alázatos és bizakodó keresését, amely nem a semmiből, nem hamis elképzelésekből, megtévesztő véleményekből vagy magából a bizonytalanságból indul ki, hanem Isten szavára támaszkodik, amely sem nem téved, sem meg nem téveszt, és állandóan erre a rendíthetetlen sziklára építkezünk. A napkeleti bölcsek így indultak el a csillag vezetésével megkeresni az Urat *(vö. Mt 2,1)*; erről a keresésről írta Pascal, megismételve Szent Ágoston mondatát: „Nem keresnél, ha már meg nem találtál volna".[43]
A hitoktatásnak is az a célkitűzése, hogy növendékeit beavassa azokba az egyszerű, de szilárdan valóságos dolgokba, amelyek az Úr egyre mélyebb megismeréséhez nyújtanak segítséget.

61. A hitoktatás és a teológia
Nagyon fontosnak tartjuk, hogy ezen a ponton a hitoktatás és a teológia helyes összefüggéséről szóljunk.
Azok számára, akik megértették, hogy a teológia szolgálata mennyire pótolhatatlan a hit körül, a teológiának a hitoktatáshoz fűződő kapcsolata nyilvánvaló. Ezért nem csoda, hogy ha a teológiában valami vitatottá válik, az valamiképpen a hitoktatásra is kihat. Most, a Zsinat utáni időszakban igen jelentős a teológiai kutatás az Egyházban, ugyanakkor ez veszedelmeket is rejt magában. De ugyanezt kell elmondanunk az egzegézisen belül a hermeneutikáról is.
A Szinódus Atyái közül néhányan a Föld legkülönbözőbb pontjairól nagyon súlyos szavakkal tárgyalták ezt a kérdést. Arról a megbomlott egyensúlyról beszéltek, amely a teológiából át tud hatni a hitoktatásra, és nagyon sürgették ennek a bajnak az orvoslását. VI. Pál pápa is világosan beszélt erről ünnepélyes Hitvallásának előszavában[44] és abban az apostoli buzdításban, amelyet a II. Vatikáni Zsinat befejezése után öt évvel adott ki.[45]
Újra föl kell hívnunk a figyelmet: a teológusok és az egzegéták annak tudatában, hogy kutatásaik és állításaik milyen nagy hatással vannak a hitoktatásra, óvakodjanak attól, hogy biztos igazságként tüntessenek föl olyan dolgokat, amelyek éppen ellenkezőleg csak sejtelmek vagy szakértők között vitatott tézisek. A hitoktatók viszont a teológiai kutatások területéről bölcsen válogassák ki azt, ami világosságot gyújt saját kutatásaikhoz vagy tanításukhoz, de éppen úgy, mint a teológusok, a Tanítóhivatal irányítása mellett igaz forrásokból merítsenek. A gyermekeket és mindazokat, akiket oktatnak, ne zavarják meg szokatlan véleményekkel, üres problémákkal vagy meddő vitákkal, amelyek ellen már Szent Pál is ismételten tiltakozott lelkipásztori leveleiben *(vö. 1Tim 1,3; 2Tim 2,14; Tit 1,10-12).*
Az Egyház legnagyobb kincse, amit ennek a tévelygő és nyugtalan világnak adni tud, az, hogy a kereszténye ket itt, ebben a világban úgy alakítja, hogy a hit lényeges dolgaiban biztosak és alázattal örvendezők legyenek. Erre a hitoktatás tudja megtanítani az embereket, és elsőként maga a hitoktatás meríthet belőle hasznot: „Az embernek, ha a szíve mélyéig akarja érteni önmagát – s nem csak futólagos pillantást vet magára, amellyel tökéletlenül, gyakran csak felszínesen megmutatkozó magyarázatokat és szabályokat láthat az életében –, Krisztushoz kell mérnie magát, félelmeivel és kétségeivel, gyöngeségeivel és bűneivel, életével és halálával. Az embernek mindenestül, amije csak van, Krisztusba kell öltöznie. Föl kell vennie és

magáévá kell tennie a Megtestesülés és a Megváltás teljes igazságát, hogy újra megtalálhassa önmagát.”[46]

KILENCEDIK FEJEZET

Mindannyiunk feladatáról van szó

62. Bátorítás mindazokhoz, akik felelősek a hitoktatásért

Szeretett Gyermekeink és Testvéreink! Azt szeretnénk, ha súlyos és sürgető buzdítást tartalmazó szavaink, melyeket az egész Egyháznak szóló szolgálatunk alapján intézünk hozzátok, felgyújtanák a szíveteket, mint ahogy Szent Pál levelei tették Timóteussal és Titusszal, akik munkatársai voltak az evangélium hirdetésében. Vagy mint Szent Ágostonnak a hitoktató Deogratiashoz intézett levele.[47]

Bátorságot, reményt és buzgóságot szeretnénk önteni mindazok szívébe, akik a hitoktatással vagy az evangéliumi életre való neveléssel foglalkoznak.

63. A püspökökhöz

Elsőként hozzátok fordulunk, akik Testvéreink vagytok a püspökségben. A II. Vatikáni Zsinat már kifejezetten figyelmeztetett Benneteket a hitoktatással kapcsolatos kötelességeitekre,[48] és a Szinóduson az Atyák ezt a tanítást még külön is megerősítették.

Szeretett Testvéreim! Különleges küldetésetek van ezen a téren! Mert egyházmegyétekben elsősorban a ti kötelességtek a hitoktatás végzése, és mindenki más előtt ti vagytok az első hitoktatók. Ezenkívül a pápával együtt a kollegialitás révén a püspökök dolga, hogy az egész Egyház hitoktatásának gondját hordozzuk. Engedjétek meg, hogy nagyon őszintén szóljunk Hozzátok:

Jól tudjuk, hogy a mindennap végzendő püspöki szolgálat milyen összetett és mennyire súlyos teher. Ezerféle gond nehezedik rátok a kispapneveléstől kezdve az egyházközségek problémáinak megoldásáig, a szentségek méltó kiszolgáltatásától az emberi haladás támogatásáig és az emberek jogainak védelméig. De bármennyi legyen is a gondotok, egyik sem szoríthatja háttérbe a hitoktatás ügyének gondos intézését! Rátok van bízva, hogy ti magatok adjátok át híveiteknek az élet tanítását. De az is rátok tartozik, hogy egyházmegyéitekben, összhangban a püspöki kar határozataival, magasabb szempontból irányítsátok a hitoktatást, olyan szakértők és munkatársak segítségével, akikben tényleg megbízhattok. A ti legfontosabb dolgotok, hogy egyházmegyéitekben fölszítsátok és életben tartsátok az igazi hitoktatói buzgóságot. Olyan lelkesedést, amely megfelelő és hatékony szervezeti formát talál ahhoz, hogy meg tudják keresni és ki tudják választani a megfelelő és szükséges segéderőket a hitoktatáshoz. Higgyétek el, hogy minden jobban és könnyebben fog menni, ha az egyházközségekben a hitoktatás ügye rendben lesz. Egyébként – egyáltalán kell ezt mondanunk? – ha kötelességteknek megfelelően azt a kellemetlenséget is vállalni kell néha, hogy a tévelygőket eligazítsátok és nevükön nevezve helyesbítsétek a helytelen dolgokat, sokkal többször lesz részetek abban az örömben, hogy látni fogjátok egyházközségeitek virágzását, amelyekben a hitoktatás úgy folyik, ahogyan azt Isten akarja.

64. A papokhoz

Számotokra, papok, itt van az a szántóföld, amelyen püspökeitek közvetlen munkatársai vagytok. A Zsinat a „hit nevelői”-nek nevezett benneteket,[49] s nem akkor lesztek-e leginkább azok, ha minden erőtökkel rajta lesztek, hogy közösségeitek gyarapodjanak a hitben? Az Egyház elvárja tőletek, hogy semmit el ne hanyagoljatok abból, ami a hitoktatás jó megszervezéséhez és jó végzéséhez kell. Mindegy, hogy hol éltek: plébánián vagy hittanárként középiskolákban vagy egyetemeken; bármilyen formában lelkipásztorkodtok vagy kisebb-nagyobb közösségek lelki vezetői vagytok, főleg az ifjúság körében. Ha diakónusok vagy mások vannak a segítségetekre, azok természetszerűen a munkatársaitok.

Az összes hívőnek joga van ahhoz, hogy hitoktatásban részesüljön, következésképpen az összes lelkipásztoroknak kötelessége, hogy ennek eleget is tegyen. A közhatalom képviselőitől mindig azt fogjuk kérni, hogy őrizzék meg a hitoktatás szabadságát. Titeket pedig, Krisztus Szolgái, minden erőnkkel kérve kérünk, soha ne legyetek okai annak, hogy buzgóságtok hiánya miatt vagy valamilyen rossz előítélet folytán a híveitek elessenek a hitoktatástól, nehogy azt mondhassák: „kenyeret kértek a kicsinyek, és nem volt, aki megszegje nekik" *(Siral 4,4)*.

65. A szerzetesekhez

Több szerzetescsalád is jött már létre mind férfiakból, mind nőkből azért, hogy a gyermekek és az ifjúság, főleg az árván maradtak hitoktatásának szenteljék magukat. Az idők folyamán igen sok szerzetes és apáca foglalkozott hitoktatással, nagyon hasznos és hatásos munkát végezve. Most azonban, amikor a szerzetesek és a püspökök közötti kötelék megerősödött, következésképpen a szerzetesek fokozottabban vannak jelen az Egyház lelkipásztori tevékenységében, nagyon buzdítunk benneteket – akiket a szerzetesi fogadalom másoknál készségesebbé tesz az Egyház szolgálatára –, hogy a lehető leggondosabban készüljetek föl a hitoktatás munkájára annak megfelelően, ahová hivatásotok állít ebben a munkában. Bárcsak legjobb erőiket adnák a szerzetesközösségek a hitoktatáshoz!

66. A laikus hitoktatókhoz

Az egész Egyház nevében mondunk köszönetet annak a sok férfinak és nőnek, akik laikus létükre, bárhol a földön, a hitoktatásnak szentelik magukat és nemzedékeket oktatnak a hitre. Amit ti tesztek, bár sokszor alázatosan és észrevétlenül, mégis nagylelkű odaadással és buzgón, a laikus apostolkodás legnagyszerűbb formája. Ennek különösen ott van óriási jelentősége, ahol a gyermekek és a fiatalok a családi környezetben a legkülönfélébb okok miatt nem kaphatják meg a vallásos nevelést. Milyen sokan vannak, akik tőletek kapják az elemi hitoktatást vagy a felkészítést az első gyónásra, áldozásra és a bérmálásra! A Szinódus nem feledkezett meg rólatok sem, s mi a szinódusi Atyákkal együtt buzdítunk benneteket, hogy működjetek együtt az egész Egyház életével.

A missziós területeken külön névvel, „katekétának" hívják a hitoktatókat. Keresztény családból származnak vagy már korábban lettek kereszténnyé, és a misszionárius vagy egy hitoktató maga mellé vette őket és kiképezte, hogy aztán egész életüket arra szánják, hogy saját országukban a gyermekeket és a felnőtteket tanítsák. Nélkülük nem tudtak volna kifejlődni azok az egyházak, amelyek ma olyan szép virágzásban vannak. Örülünk annak, hogy a Hitterjesztés Kongregációja eddig is törekedett rá és most is gondoskodik róla, hogy az ilyen katekéták egyre jobb kiképzést nyerjenek. Hálás szívvel emlékezünk meg azokról, akiket Isten már magához szólított közülük a földi életből. És kérjük mindazok közbenjárását, akiket elődeink boldoggá vagy szentté avattak. És buzdítunk mindenkit, akik most dolgoznak a hitoktatás területén. Kívánjuk, hogy sokan mások is álljanak melléjük vagy a helyükre és a missziók szükségletei szerint növekedjék a számuk.

67. A plébániákról

Most azokról a konkrét helyekről kell szólnunk, ahol általában tevékenykednek a hitoktatók, és átfogóbban kell látnunk azokat a „helyeket", ahol a hitoktatás zajlik, amely helyek egyikéről és másikáról már a hatodik fejezetben tettünk említést: a plébániáról, a családról, az iskoláról és a közösségekről.

Igaz, hogy hitoktatni bárhol lehet, mégis föl kell hívnunk a figyelmet – sok Püspök kívánságának engedve –, hogy továbbra is a plébániai közösségnek kell lennie a hitoktatás elsődleges helyének. Sokfelé a városok rendkívül gyors fejlődése miatt a plébániák szinte felborultak, s ebből néhányan elhamarkodva arra következtettek, hogy a plébánia elpusztul,

megszűnik, s helyette kis közösségeket kell szervezni, amelyek majd hatékonyak lesznek. De akár tetszik, akár nem, a plébánia megőrzi a helyét, és a keresztény nép, még a vallását nem gyakorló réteg is, szoros kapcsolatban marad vele. A tényeken alapuló ítélet és a bölcsesség azt követeli, hogy tovább haladjunk azon az úton, amely a plébániák megújításához vezet, vagy ha szükséges, jobb szervezeti formákat kapjon, illetve új lendületet nyerjen abból, hogy megfelelő tehetségű és műveltségű hívők, felelősségük tudatában, szorosabban együttműködjenek a plébániával.
Ezek szerint és figyelembe véve a különböző helyi sajátságokat, ahol a hitoktatást végzik, magán a plébánián belül is, mindenféle hitoktatásnak-- a családokban, az iskolában, az apostolkodó társulatokban, a fiatalok köreiben – oda kell vezetnie, hogy a közös hitvallásra, az Egyház iránti közös engedelmességre és a közösségen belül evangéliumi életre jussanak el valamennyien, hiszen „egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy mindnyájunk Istene és Atyja” *(Ef 4,5).*
Éppen ezért akár a nagy, népes plébániák, akár a kisebb plébániai közösségek súlyos kötelezettségnek tekintsék, hogy kiképezzék azokat – papokat, szerzeteseket és laikusokat egyaránt –, akik minden energiájukat a hitoktatásnak szentelik. Gondoskodjanak minden feltétel biztosításáról, amelyektől a hitoktatás bármilyen szempontból függhet. Szaporítsák és tegyék vonzóvá azokat a helyiségeket, amelyekben a hitoktatás folyik, s ügyeljenek rá, hogy a hitoktatás hitelesen katolikus legyen és a különböző csoportok élete beletartozzék az Egyház testének egészébe.
Hogy röviden összefoglaljuk – az ugyanis távol legyen tőlünk, hogy mindent egy séma szerint akarjunk elrendezni vagy egyetlen formába akarjunk kényszeríteni –, a plébániának kell maradnia a hitoktatás elsődleges helyének. Újra meg kell találnia azt a rendeltetését, hogy családi együttlétek barátságos és testvéri otthonává legyen, ahol a megkereszteltek és a megbérmáltak rádöbbenhetnek arra, hogy Isten népéhez tartoznak. Mert a plébánia nyújtja nekik az igaz tanítás kenyerét; itt törik meg számukra az Eucharisztiát a közös liturgikus cselekményben;[50] innen kapnak küldetést minden nap arra, hogy – bárhol folyik is az életük – apostolkodjanak.

68. A családokról
Az a hitoktatói tevékenység, amely a családon belül folyik, egészen különleges adottságokkal rendelkezik és semmi egyéb nem tudja helyettesíteni. Az Egyház, különösen a II. Vatikáni Zsinat, joggal és méltán hangsúlyozza a hitoktatásnak ezt a formáját.[51] A szülőktől jövő hitbeli nevelésben, amelyet a gyermek életének első éveiben el kell kezdeni,[52] a család minden tagja kölcsönösen segíti egymást, hogy a keresztény élet – gyakran csöndes, de kitartó, s a mindennapos élet problémáit evangéliumi szellemben megoldó – tanúságtételével gyarapodjanak a hitben. Ezt a nevelő hatást erősíti, ha a családi élet eseményeinél (a szentségek első felvétele, a liturgikus ünnepek, újabb gyermek születése, gyász) gondolnak arra, hogy elmagyarázzák a történések keresztény jelentését. De ennél többet is kell tenni: a keresztény szülőknek törekedniük kell arra, hogy azt a tanítást, amit a gyermekek másutt kaptak, a családi körben folytassák és ismételjék. A gyermekek egész életére döntő hatással lehet, ha az alapvető keresztény igazságokat és a keresztény élet kérdéseit a szeretettel és tisztelettel áthatott családi légkörben újra feldolgozhatják. Az erre való törekvés maguknak a szülőknek is javára szolgál, mert az ilyen hittani témájú beszélgetésekben minden résztvevő kölcsönösen ad és nyer.
Így a családi hitoktatás megelőzi, kíséri és követi a hitoktatás egyéb, rendszeres formáit. Ahol pedig vallásellenes törvények akadályozzák a hitoktatást, ahol a szekularizáció vagy a hitetlenség eláradása miatt nincs rá mód, hogy egyéb formákban történjék a hitre való nevelés, ott a család mint „családi egyház” marad az egyetlen hely, ahol a gyermekek és a fiatalok a hiteles hitoktatáshoz hozzájuthatnak. Ezért soha nem lehet eléggé buzdítani a keresztény szülőket, hogy készüljenek föl erre a hitoktatói feladatra és fáradságot nem kímélve oktassák-

neveljék gyermekeiket a hitre. Ugyanígy bátorítani kell mind az egyes embereket mind az intézményeket, akik és amelyek a szülők ilyen irányú felkészítését támogatni tudják, bármilyen formában teszik is ezt. A hitoktatásnak igen nagy segítséget tudnak ezzel nyújtani.

69. Az iskola

A család mellett és vele együtt az iskola el nem hanyagolható alkalmat nyújt a hitoktatáshoz. Azokban az országokban – sajnos elég ritka ez –, ahol az iskola keretei között folyhat a hitoktatás, az Egyháznak mindent meg kell tennie e lehetőség minél jobb kihasználása érdekében. Ez természetesen elsősorban a katolikus iskolákra vonatkozik: mert méltó volna-e a katolikus névre egy iskola, ha mégoly magas szintű profán műveltséget biztosítana is, ugyanakkor jogos elmarasztalás érhetné a saját profiljához tartozó vallási oktatás elhanyagolása vagy eltorzítása miatt? Senki se állítsa, hogy az ilyen iskola burkoltan és a felszín alatt végzi a hitoktatás munkáját! A katolikus iskolának sajátos jellemzője – és a katolikus szülőknek ezért kell előnyben részesíteniük más iskolákkal szemben, ha választhatnak – éppen a katolikus nevelés, amelyet a növendékek egész fölkészítési és nevelési folyamatában érvényesít. A katolikus intézeteknek is tiszteletben kell tartaniuk a lelkiismereti szabadságot – azaz nem alkalmazhatnak sem erkölcsi, sem fizikai kényszert, főleg a növendékek vallási gyakorlatai területén nem –, de súlyos kötelességük, hogy vallási nevelést adjanak, amelynek illeszkednie kell a növendékek egymástól nagyon eltérő körülményeihez. Meg kell őket arra tanítani, hogy meghallják Isten hívó szavát, és ennek engedelmeskedve lélekben és igazságban szolgálják Őt törvényei és az Egyház parancsai szerint. Azt is meg kell tanulniuk a növendékeknek,hogy az ember nem áll kényszer hatása alatt, a lelkiismeretében azonban vannak kötelezettségei.

De gondolunk a „nem felekezeti” és állami iskolákra is. Nagyon kívánjuk, hogy ismerjék el az egyes emberek és a családok jogát és biztosítsák mindenkinek a vallásszabadságát. Tegyék lehetővé ezek az iskolák minden katolikus növendéküknek, hogy a hitoktatás támogassa őket abban, hogy gyarapodhassanak lelki életükben, mégpedig az Egyház irányítása mellett. Az ilyenfajta hitoktatás azonban országonként más és más lesz: lesz, ahol biztosíthatja maga az iskola; másutt az iskola csak helyet ad hozzá; lesz, ahol állami szervekkel megegyezve a hitoktatásnak igazodnia kell az órarendhez; s ahol csak plébánián vagy más egyházi épületben tartható a hittan. De még ott is, ahol komoly nehézségek vannak – például azért, mert a tanulók különböző vallásokhoz tartoznak –, az órarendet úgy kell összeállítani, hogy a katolikusoknak módjuk legyen akár pap, akár laikus hitoktató vezetése mellett saját hitüket és vallásukat pontosabban megismerni.

Kétségtelen, hogy az iskolán kívül sok minden befolyásolja a fiatalok lelki fejlődését: a pihenés, a társadalmi környezet, a munkahely. De akik iskolába járnak,azok számára az iskola a perdöntő. A kultúra és az erkölcs dolgaiban az iskolai környezet a meghatározó, és az iskolában kapott ismeretek alapján gyűjtik a tapasztalataikat a gyermekek és a fiatalok. Mindez azt követeli, hogy a hitoktatás teljes szélességében számoljon a „szekularizáció”-val. Úgy kell a növendékek lelkébe oltania az Evangéliumot, hogy az a hit világosságával egész ismeretanyagukat át tudja ragyogni, és kapcsolódni tudjon egész emberi kultúrájukhoz. Bátorítva buzdítunk minden papot, szerzetest, apácát és laikust, akik azon fáradoznak, hogy ezeknek a fiataloknak a hitét támogassák.

Ezt az alkalmat használjuk föl arra, hogy ismét kifejezzük meggyőződésünket: a katolikus ifjúság, ha megkapja a lehetőséget a hitre, a hitoktatásra; ha megkönnyítik szabad hitvallásukat, a hitben való elmélyedésüket és tanúságtételüket, tisztelettel fog viseltetni minden kormányzat iránt, bármilyen ideológiát és kormányzási elveket valljanak is.

70. Az ifjúsági mozgalmak

Támogatnunk kell a hívőkből alakult köröket, mozgalmakat és egyesületeket, amelyek akár

jámborsági céllal, akár apostolkodásra, akár a szeretet gyakorlására vagy a kereszténynek a világban való fokozott jelenléte érdekében alakulnak. Könnyebben el tudják érni céljukat és jobban az Egyházhoz fognak tartozni, ha mind belső szervezetükben, mind külső megnyilatkozásaikban megfelelő fontosságot tulajdonítanak tagjaik komoly vallásos képzésének. Ily módon az Egyházon belül minden szervezetnek természete szerint a hitre nevelőnek kell lennie.
Így válnak láthatóvá korunk hitoktatásában a laikusok részvételi formái, mindig a saját püspök irányítása alatt maradva, amint ezt a Szinódus javaslatai ismételten sürgették.

71. Hitoktatóképző intézetek
A laikusok tevékenysége, amelyért hálát kell mondanunk az Úrnak, minket magunkat is arra késztet, hogy eleget tegyünk a saját pásztori feladatunknak. Mert ezeket a laikus hitoktatókat nagyon gondosan ki kell képezni feladatukra, amelyre ugyan nem szenteljük fel őket, mégis igen nagy fontosságú az Egyház életében. Kiképzésük olyan központok és intézetek felállítását igényli, amelyekre a Püspököknek különös gonddal kell felügyelniük. Olyan terület ez, amelyen egyházmegyén belül, egyházmegyék között, sőt országos méretekben is komoly együttműködésnek kell kibontakoznia, hogy a munkájuk áldásos és termékeny legyen. Ilyen téren a gazdagabb egyházak nyújtsanak segítséget a megszorultabb, szegényebb egyházaknak. Hiszen mi más értékesebb ajándékot tudnának adni egymásnak, mint hogy segítenek a szegényebbeknek abban, hogy egyház voltukban gyarapodhassanak?
Végül mindazok felé, akik nagylelkűen az Evangélium szolgálatára szentelik magukat, s akiket már eddig is annyira bátorítottunk, megismételjük Elődünk, VI. Pál pápa tanácsát vagy parancsát: „Mivel az Evangélium hirdetői vagyunk, Krisztus tanítványainak kell lennünk... a hitben erős embereknek, akik tudnak egyek lenni a fellángoló viták ellenére is, mert őszintén és közösen keressük az igazságot. Igen, az evangelizáció sorsa szorosan összefügg azzal a tanúságtétellel, amelyet az Egyház az egység oldalán tesz. Ez kétségtelenül növeli kötelességünk súlyát és komolyságát, de egyúttal vigasztalás forrása is.”[53]

BEFEJEZÉS

72. A Szentlélek a lelkek tanítómestere
Apostoli buzdításunk végén az Atya és a Fiú Szent Lelkére tekintünk, aki fő szerzője az egész hitoktatói munkának és tanítója azoknak, akik a hitoktatást végzik.
Amikor Krisztus azt vázolta, hogy mit fog tenni a Szentlélek az Egyházban, ezeket a jelentőségteljes szavakat használta: „Ő majd megtanít titeket mindenre, eszetekbe juttatja mindazt, amit mondtam nektek” *(Jn 14,26)*. És hozzátette: „Amikor pedig eljön Ő, az igazság Lelke, megtanít titeket a teljes igazságra... és hirdetni fogja nektek a jövendőt*” (Jn 16,31)*.
Az Egyház tehát ígéretet kapott arra, hogy a Szentlélek minden egyes hívőnek benső Mestere lesz, aki a szív és a lelkiismeret mélységeiben megismerteti az emberrel azt, amit hallott ugyan, de felfogni nem tudta. Erről mondja Szent Ágoston: „Most is maga a Szentlélek tanítja meg a hívőknek mindazt, amit felfognak a lelki dolgokból; ő növeli a szívekben a szeretetet, amellyel szeretik a már ismert igazságot és vágyódnak a további megismerésre.”[54]
Ezenkívül a Lélek formálja Krisztus tanítványait tanúkká: „Ő majd tanúságot tesz rólam, de ti is a tanúim lesztek” – mondja Krisztus *(Jn 15,26-27)*. De többről is szó van. Szent Pál – aki összegezi mindazt a teológiai tanítást, ami erről a kérdésről az Újszövetség írásaiban szétszórtan található – azt vallja, hogy mindaz, amit a „keresztény lét” jelent, Isten fiainak új élete a Szentléleknek köszönhető *(vö. Róm 8,14-17)*. Neki köszönhetjük, hogy kimondhatjuk ezt a megszólítást: „Abba! Atya!” *(Róm 8,15)* Önélküle képtelenek volnánk azt is mondani,

hogy „Úr Jézus!” *(1Kor 12,3)* És a Szentlélektől való minden kegyelem és minden karizma, ami a keresztény közösséget, az Egyházat építi *(vö. 1Kor 12,4-11).* Ezért adja nyilván Szent Pál minden hívőnek ezt a parancsot: „Teljetek el Szentlélekkel!” *(Ef 5,18)*
Nagyszerűen mondja erről Szent Ágoston: „Mindkettő (ti. amit hiszünk és amit cselekszünk) a miénk akarati elhatározásunk miatt, ugyanakkor a szeretet és a hit Lelkének ajándéka is.”[55]
A hitoktatás tehát, amely a hit növekedése és a keresztény élet érlelődése a teljesség felé, a Szentlélek műve, amelyet csak ő tud életre hívni és fenntartani az Egyházban.
Ezért mindaz, amit fentebb elmondtunk és amit az Újszövetség különböző helyein találunk, két dologról győz meg minket: – Az Egyháznak, amikor a hitoktatás munkáját végzi – azaz minden kereszténynek, amikor az Egyházban és az Egyház nevében tevékenykedik –, nagyon tudatában kell lennie, hogy a Szentlélek eleven és tanulékony eszközeként kell viselkednie; a tanító Egyháznak és minden hitoktatónak állandóan segítségül kell hívnia a Szentlelket, hogy mindig közösségben legyen vele és fölfogja az ő indításait. – A hitoktatás iránti lelkesedést annak a törekvésnek kell táplálnia, hogy egyre jobban megértsük a Szentlélek működését és egyre inkább átadjuk magunkat neki. VI. Pál pápa is megállapította, hogy „az Egyházban a Szentlélek különleges korszakának lehetünk tanúi”.[56] Mert a „lélekben való megújulás” akkor lesz igazi és akkor teszi termékennyé valóban az Egyházat, ha a hívők sokaságát vezérli mindennapi életében a türelemre, az alázatra és arra a szünet nélküli törekvésre, hogy jobban megismerjék Krisztus misztériumát és jobban tanúskodjanak róla; nem pedig akkor, ha csodálatos ajándékokat és karizmákat támaszt.
Ezért most segítségül hívjuk a hitoktató Egyházra az Atya és a Fiú Szent Lelkét, hogy újítsa meg bennünk a hitoktatói lelkületet.

73. Mária a tanítványok Anyja és mintaképe

Bárcsak kiesdené mindezt számunkra a pünkösdi Szűzanya! Ő különleges kiválasztottsága folytán felügyelt arra, hogy Jézus növekedjék „bölcsességben, korban és kedvességben” *(vö. Lk 2,52)*. Az örök Fiú, aki az Atya Egyszülötte, és teljes igazsággal és kegyelemmel, Mária ölében, majd később rejtett názáreti élete folyamán Máriától ismerte meg emberi megismerésével a Szentírást és a választott nép történelmében Isten üdvözítő tervét. Az ember Krisztust Mária tanította az Atya imádására,[57] ugyanakkor Mária volt az első tanítványa Krisztusnak. Legelőször, amikor a gyermek Jézust megtalálták a templomban, olyan tanítást kapott tőle, amit szívébe zártan őrzött *(vö. Lk 2,51)*; de leginkább azért első a tanítványok között, mert senki nem fogható hozzá abban, ahogy „tanulékony volt Istennel szemben” *(vö. Jn 6,45)*. „Anya és tanítvány egyszerre” – mondja róla Szent Ágoston, és hozzáteszi, hogy Mária számára több volt Krisztus tanítványának, mint anyjának lenni.[58] Nem véletlen, hogy a Szinódus folyamán így nevezték Máriát: „Élő Katekizmus, hitoktatók anyja és példaképe.”
Bárcsak adná meg a jelenlevő Szentlélek a Boldogságos Szűz Mária közbenjárására, hogy az Egyház eddig soha nem látott lendületet nyerjen a hitoktatásban! Olyan nagy szükségünk volna erre! Mert akkor az Egyház a kegyelem mostani idejében valóban végre tudná hajtani a Mestertől kapott általános és visszavonhatatlan parancsot: „Elmenvén tanítsatok minden népet.”
Végezetül apostoli áldásunkat adjuk rátok!

Kelt Rómában, Szent Péternél, 1979. október 16-án.

II. János Pál

Jegyzetek:

[1] Vö. AAS 1971, 758-764. o.
[2] A dokumentum magyarul olvasható a II. Vatikáni Zsinat tanítása c. kötetben. Bp., 1975:511. 44-48. és 54. pontok.
[3] A püspöki szinódus három - általános, rendkívüli vagy különleges - formában ülésezik. Ha Szentatya a szinódust említi minden egyéb megjegyzés nélkül, a Negyedik Általános Szinódust kell rajta érteni, amely 1977 októberében ülésezett. (Ford. megj.)
[4] L'Osservatore Romano 1977. okt. 30. (A Szinódus Üzenete Isten népéhez)
[5] Vö. AAS 1977:633. o.
[6] 1Kor 11,23. Az „átadni" igét, amelyet Szent Pál ezen a helyen használ, az Evangelii Nuntiandi többször is az Egy-ház evangelizáló tevékenységének jelölésére alkalmazza (4. 15, 78, 79. P.).
[7] Közel ötven helyen szerepel ez a név a négy evangéliumban. A „Mester" címet az egész zsidó hagyomány ismerte és használta, az evangéliumban azonban új értelmet nyert, amikor Krisztus kezdte viselni, és ó maga többször is elmagyarázta, hogy mit jelent.
[8] Mt 23,8. Antiochiai Szent Ignác ezt a helyet így magyarázza: „Krisztus halálának misztériuma által kaptuk a hitet, és ebben reménykedünk, hogy Jézus Krisztusnak, a mi egyedüli tanítónknak tanítványai lehetünk." (Epistola ad Magnesios IX, 1.)
[9] A tanító Krisztus ábrázolása már a római katakombákban megkezdődött. A III-IV. század római és bizánci mozaik-művészetének is kedvelt témája volt. A középkori nagy román és gótikus katedrálisokban szoborként jelenik meg.
[10] „Az Egyház anya, mert a keresztségben állandóan új gyermekeket hoz a világra, hogy Isten családja gyarapodjék. De tanító is, mert gondoskodik róla, hogy gyermekeiben növekedjék a keresztségben kapott kegyelem, amikor hitüket a hit igazságaival táplálja." AAS 1961:401. (XXIII. János pápa: Mater et Magistra enc.)
[11] Csak a példa kedvéért említjük a következőket: Római Szent Kelemen: Levele a korintusiakhoz, a Didakhé, az Apostolok levele, Szent Ireneus: Demonstratio apostolicae praedicationis, Adversus haereses, Tertullianus: De baptismo, Alexandriai Kelemen: Paidagogos, Szent Cyprián: Testimonium ad Quirinum, Origenész: Contra Celsum stb.
[12] DH 2.
[13] Vö. az ENSZ Emberi Jogokról szóló Deklarációja (1948. dec. 10. 10. art.); A polgári és politikai jogokról szóló nemzetközi egyezmény (1966. dec. 16. 4. art.).; Bizton-sági és Együttműködési Konferencia VIII. §.
[14] A Szinódus üzenete Isten Népéhez 1. és 4. pont.
[15] Ua. 6. pont.
[16] Általános Kateketikai Direktórium, Directorium Catechisticum Generale (a továbbiakban DCG), a Sacra Congregatio pro Clericis 1971-ben kiadott dokumentuma. 17-35. pp.
[17] Vö. Evangelii Nuntiandi 17-24. pp.
[18] A Szinódus üzenete Isten Népéhez 1. pont.
[19] Uo.
[20] DCG 40. és 46. pont.
[21] PO 6. pont.
[22] Vö. A felnőttkeresztelés szertartása.
[23] DV 10, 24; DCG 45.
[24] Ld. A felnőttkeresztelés szertartása 25-26. pp.
[25] Vö. AAS 1968:436-445. o. E hitvallásokon kívül léteznek népi hitvallások is. Vö. erre vonatkozóan 1979. június 3-án a gnieznói fiataloknak mondott beszédet, amelyben a „Bogurodzica" énekről szóltam: „Ez nemcsak ének, hanem hitvallás is, a 'lengyel krédó' kifejezési formája, hitoktatás és a keresztény hagyomány bizonysága. Magában foglalja a hit és az erkölcs alapvető normáit. Nem-
csak történelmi emlék, hanem az élet bizonysága. Ezt az éneket 'lengyel katekizmusnak' is nevezik." AAS 1979:754. o.
[26] Evangelii Nuntiandi 25. pont.
[27] Ua., főleg a 23-39. pontok. A keresztény tanítás „lényeges fejezetei" a DCG 47-69-ben rendszerbe vannak foglalva, és itt megtalálható a lényeges tanítás normája is, amelynek a hitoktatásban szerepelnie kell.
[28] DCG 37-46. pp.
[29] GS 39.
[30] Vö. Catechismus Major V. rész. 6. fej. 965-966.
[31] Vö. ApCsel 2,28, ahol idézi a 16. zsoltár 11. versét.
[32] Unitatis Redintegratio dekrétum.
[33] Ua. 5. pont, továbbá AG 15. és DCG 27.
[34] UR 3-4. pp.
[35] Ua. 3. p.
[36] Uo. és LG 15. p.
[37] Pl. Gaudium et Spes, Populorum Progressio, Octogesima Adveniens.
[38] AAS 1976:46-49. o.
[39] A Szinódus üzenete Isten Népéhez 7-10.
[40] Vö. AAS 1979:607. o.
[41] Redemptor hominis enciklika 15-16. pp.
[42] Ecclesiam suam enc. III. rész
[43] Blaise Pascal: Pensées 553. (Le Mystére de Jesus)
[44] AAS 1968:434. 4. p.
[45] VI. Pál: Quinque jam Anni. AAS 1971:99. o.
[46] Evangelii Nuntiandi 78.
[47] PL 40,310 (De catichisandis rudibus)
[48] CD 14.
[49] PO 6.
[50] SC 35. p. és az új Misekönyv általános bevezetője.
[51] A középkor kezdete óta rendelkeznek úgy helyi zsinatok, hogy a szülők kötelessége gondoskodni a gyermekek hit-oktatásáról: vö. 813-ban a 6. Arles-i zsinat 19. és a mainzi zsinat 45, 47. kánonja; 829-ben a 6. párisi zsinat lib. I. cap.7. - Az újabb dokumentumok közül XI. Pius: Divini illius Magistri enc. 1929.; LG 11, 35.; GE 3. p.
[52] GE 3.
[53] Evangelii Nuntiandi 78.
[54] PL 35,1877 (In Joannis evangelium tractatus 97,1.)
[55] PL 32,621 (Retractationum liber 23,2.)
[56] Evangelii Nuntiandi 75.
[57] Vö.Jn 1,14; Zsid 10,5; STh111,12,2.
[58] PL 46,937 (Sermo 25,7)

Szent István Társulat
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
A hivatalos latin szövegből fordította: Dr. Diós István